

ДР. АНДРІЙ ЧАЙКОВСЬКИЙ.

ОЛЮНЬКА

ОПОВІДАНЭ З ЖИТЯ ХОДАЧКОВОЇ ШЛЯХТИ.

ТОМ II.

ЗБІРКА
ІВАНА ЛУЧКОВА

ГОЛОВНИЙ СКЛАД

Ukrainska Knyharnia

350 KINISTINO AVE,

EDMONTON, ALTA.

УКРАЇНСЬКА КНИГАРНЯ!

В УКРАЇНСЬКІЙ КНИГАРНІ В ЕДМОНТОНІ МІЖ ИНЬ
ШИМИ МОЖНА НАБУТИ СЛІДУЮЧІ КНИЖКИ

Велика Історія України М. Грушевського в оправі	\$ 3.50
„ „ „ „ „ без оправі	3.00
Кобзар Т. Шевченка — повне виданє в оправі	2.25
Шевченківська бібліотека — — — — —	1.75
Кобзар Т. Шевченка меньше виданє	1.00
Канадійський Кобзар	0.30
Розбійник Кармелюк	2.40
Іван Гус	1.50
Сорок тисяч миль під водою	1.00
Грішники	0.80
Тайни Цісарскої Родини у Відни	0.50
Кайдашева Сімя	0.60
Блискавиці	0.50
Камінна Душа	1.50
В неділю рано зіля копала	0.75
Папа чи Христос	0.65
Суд Чотирох	0.40
Захар Беркут	0.50
Тарас Бульба	0.40
При стрілецькій ватрі	0.40
Подорож до Краю Ліліпутів	0.20
Подорож до Краю Великанів	0.20
Збірка Українських Письменників	0.30

Поки що Дмитро добрив до хати. Хотів отворити двері, але они були замкнені. Він наблизив ся до вікна і тут крізь збиту шибу, мимо шуму води, почув, як Олюнька плачучи молила ся.

— Ано, Олюнька! гей, Олюнька! відчиняй двері і виходи! — кричав Дмитро під вікном.

Олюнька почула голос Дмитра. Злізла з печи і забригла до вікна.

— Та вуйна замкнула двері на замок! — каже крізь плач, — не маю куди вийти...

— А бодай твоя вуйна повісила ся! — крикнув сердито Дмитро.

Він хопив обіруч за раму вікна в тім місци, де була збита шиба, потермосив з цілої сили і вирвав вікно з рамами з віконної варцаби та шпурнув ним далеко.

— Вилази борзо!

Та тут повно води — каже дівчина — я бою ся!

— Не бій ся! ходи борзенько, бо́ потому буде вже пізно.

Олюнька стояла на лаві під вікном і перехилилась на двір. Дмитро хопив її по-під пахи і посадив собі на рамя як дитину.

— Деджись цупко моєї голови і не бій ся нічого!

Придержуючи одною рукою Олюньку за ноги, другою чіпав ся плота і так вертав до потока.

Тут справив ся він так, як і першого разу, коли переносив сестру. Він натягнув у себе воздуха і пустился півперек потоку. Олюнька закричала. Одною рукою трималась голови Дмитра, в другій затиснула молитовник і держала его високо, аби не замочити. Дмитро відгортав воду вільною рукою. Кількох хлопців скочило ему на поміч. Подали ему жердку і він дістав ся на беріг. Тепер, сапаючи тяжко, зсадив Олюньку на землю.

— Зух з тебе, хлопче! — каже Шевко клепаючи его рукою по плечи, — видно, що в тобі шляхотська кров... Але я також слова дотримаю. Котрого коня собі вибереш? ,

— Та на що мені коня? що я з конем буду робити? Я за коня у воду не поліз би.

Він знав дуже добре свого вуйка і знав, що таким чином зєднає собі ще більше его ласку, а се було у него більше

вартне, ніж пара коней.

— Ну, як хочеш, але я слова шляхотського не цофаю, — каже Шевко. — Хочеш, бери котрий тобі найліпше подобаєся.

— У мене вуйкове добре слово більше значить, як сто "цугових" коней, — підлещував ся Дмитро.

Шевко відійшов вдоволений, бурмочучи собі під носом: "Я все кажу, що в тім хлопци пливе правдива шляхотська кров"...

На то діло Дмитра дивилась уся закутянська громада і всі стали лиш о тім говорити. Нині був Дмитро побіч Базя героєм дня.

— Своє зробив, а коня не хотів брати! — говорили між собою Закутяне, — той Дмитро таки дурний...

За кілька годин почала вода опадати. Тепер знов встролювали люде колики, але вже не на березі, лишє що-раз дальше в воду, щоби побачити як скоро вода буде опадати. Вода дійсно стала в такім темпі опадати, в яким прибула. Над вечером остав лишє намул та невеличкі калюжки води. До того легенький вітрець розігнав хмари, небо прояснило ся і над заходом показало ся ясне сонце.

Славаж Тобі Господи! Люде стали вертати ся до своїх загород. Всі хати остались цілі завдяки сильним плотам, що стояли півперек пливучій фили, та грубим вербам, що їх було в селі повно. То повздержувало напір води. Одна лишє хата Андрієва розмоклась у воді і завалила ся.

Кождий, що ввійшов до своєї хати, заставав пустиню. Намулу було всюди тільки, що треба було лопатою та коцюбою вигортати. Не лиш на помості, але і в печи було намулу завгрубшки долоні.

Люде стали поратись коло хат. Повигортали болото, почистили посудину, домашні прибори, прали щматэ і розвішували по плотам сушити. Кождий сусід з горбка позичив коmuşь з долини приколоток соломи та трохи сухого ріща, що би було чим на перший раз у печи затопити, погріти ся та зварити теплої страви.

Мимо цілої величавости грізної повени, не обійшло ся і без сьмішних епізодів.

При дорозі, що вела з міста до Пишневець стояла на

поли мурована каплиця, а в ній на підмурованім престолі лежав вироблений з дерева чорт, котрого побивав св. Михаїл. Чорт мав стать чоловічу, довгий задертий у гору хвіст, роги на голові і довгі кігті на руках і ногах. Він лежав спиною до гори, лише голову обернув до св. Михаїла та вишкірив до него довгі зуби. Над зображенєм сего ворога світа зужила фантазія сільського артиста різьбаря всі свої сили, щоб эго представити як найбільше по чортячому.

Чорт був справді страшний. Цілий помальований чорною краскою, очи червоні з білими білками, рот червоний, а зуби білі щербаті. В тім отворенім роті, в тих вишкірених зубах, в тих страшних очех малювалась така злість і завзятість, що не можна було спокійно на чорта поглянути... Ще більшої грози додавали ему ті кігті, що вплялилися в муроване підвишенє, на котрім він лежав. Здавало ся, що чортяка ось ось вирве ся з під сьвятого свого мучителя і кине ся в сьвіт робити людям пакости.

Св. Михаїл, одягнений в панцир від колін до шиї і узброєний коротким римским мечем та списою, стояв одною ногою на спині чорта, а другою на підмурованю, і свою довгу спису встроїв в розтворений чортячий рот. На лиці св. Михаїла малював ся небесний ангельській супокій і певність побіди нід нечистою силою.

Ті дві фігури відбивали ярко від задної стіни каплиці, що представляла сподом горюче пекло, а горою лагідні білі обклади на синьому небі. Цілість, та ще з такою декорацією, представляла ся добре.

Люде, що їздили туди до міста, знимали перед каплицею шапки і хростили ся, та хоч лютили ся на се, що й перед чортом мусять шапку знимати, мали великій острах перед тою каплицею і ніхто не був би за жадну ціну нічною порою до тої каплиці наблизив ся.

Але повінь, що й туди засягла, не була така боязлива, і зайшла до каплиці. Св. Михаїл яко фігурі стояча був примоцьований до задної стіни залізним прутом і остав ся. Але чортови при помочи води удало ся виховзнутись з під ніг сьвятого воїна і він поплив сьвітами.

Михась Ясів добрав ся й собі до хати і став робити порядки. Вигорнув болото з хати, потряс хату соломою і став

поратись коло печи. Засунув коцюбу до середини і наткнув на щось твердого. З початку гадав, що жінка забула в печи горнець зі стравою, але то було щось не таке. Він зачепив коцюбою та й став тягти... і витягнув на припічок чорта. Чорт вилазив з печи ротом наперед. Здавалося, що роззявив зго прямо на Михася, наче-б хотів зісти. Михась настрашився, кинув коцюбу і вибіг як несамовитий на двір та став брести в болоті на обійстю, не могучи з переполоху промовити слова.

Заглянув зго сусід.

— А що так, панэ Міхалэ, танцюэте по болоті?

Михась тепер отямився.

— Ой, сусідо, я ледви живий... Ходіть сюда і подивіть ся... я сам боюся до хати вийти.

Зацікавлений сусід переліз через перелаз і зайшов до сіней Михася.

— Йдіть ви, бо я бігме боюся! — каже Михась.

Сусід не знав, що о тім думати. Гадав, чи не гадина зарискаль, що стояв коло дверей у сінех.

Михась відчинив обережно хату. Сусід подивився уважно, переступив поріг, а далі підступив до печи, хопив чорта за руку і витягнув на хату.

— Ха ха-ха! Та то бігме з під св. Михаїла з каплиці... ха-ха! А то неборака: з під одного Михаїла визволився, а друго му до печи вліз... ха-ха-ха! І говорять, що чорт маэ бути дуже розумний... ха-ха-ха!

Сусід лишив Михася з чортом у хаті, а сам побіг розповідати сусідам новину, що Михасеві чорт до печи заліз.

Назбігалося багато людей. Оглядали диво на всі боки, бо поки чорт був в каплиці на своїм місці, ніхто був би не поважився приглянутись йому ближше. Але тепер лежав він немичний і обвалений болотом. Шляхта помітувала чортом на всі боки, аж йому хтось хвіст відломав.

— Що я з ним зроблю? — радився Михась людям. — Якось біда напосіла на мене!

— Занесіть зго до двора до пана, бо то зго каплиця, а він вам за труд певно винагородить.

— А де-ж би я зго ніс? Господи! — відпекувався Михась. З мене би люде сьміялися... Та то біда така велика як телиця..

— То возьміть на фіру і завезіть, — радив другий.

Другої днини Михась запряг конї, положив чорта на віз, прикрив соломою і повіз до двора.

Пан сьміяв ся аж за боки брав ся, угостив шляхтича в канцелярії і дав ему за се фіру сїна і риньского.

ХІ.

По смерті Луця Олюнька ходила ще тую зиму до школи. Коли настала весна, вуйна і говорити собі не дала о школі.

— Хиба-ж она в школі і слюб буде брати? — говорила Ганна до Андрія, — таж то гріх, щоби така дівка дармувала над книжкою. Колиж она навчить ся господарскої роботи?

Андрій не спорив з жінкою, але знаючи, що покійний Луць поставив над ним контрольора, пійшов тихцем, в тайні перед жінкою до Шевка порадити ся, що робити.

— То видите, панэ Якубэ, покійний тато хотів, щоби она ходила до школи, то й я би не хотів эго волі не виповнити (він соромив ся признати, що таки боїть ся Шевка, щоби ему не відобрав опікунства), а моя Ганна і говорити собі того не дасть.

— Ваша жінка маэ рацію, що так робить, — каже Шевко.

Андрій аж рот роззявив, почувши таке слово. Він не хотів зразу вірити, чи се на правду сказано, чи жартом. Та Шевко повторив ще раз, що Ганна маэ рацію.

Андрій привик дотепер чути на свою жінку самі докори. Ніхто і в нічим не признавав їй рації, і він сам ніколи би эї гореня не послухав, як би не то, що бояв ся эї як огню.

— Так гадаэте? — питаэ недовірчиво Андрій.

— А вже-ж. Дівчині уже 15 літ. Читати і писати навчила ся. Або она буде книжки писати? чи буде ксьондзом? Най бу де доброю шляхтянкою, а до того потреба не самого читаня і писаня, але ще чогось: познакомити ся з господарством, навчити ся кождої роботи, от що! А то як би эї так все посилав до школи та й до школи, то далі забуде, на чім біб родить ся, та й не буде знати, як вареха називаэ ся...

Андрій аж утішив ся, що хоть раз эго жінку розумні люде похвалили.

— Та правду кажучи, панэ Якубэ, і я так собі мислив, але я властиво вас не хотїв погнівити.. Тато так вас о то просили і бажали собі, щоби Олюнька ходила до школи..

— Який бо ви чудний чоловік! Гадаэте, що покійний ваш тато бажав собі, щоби Олюнька до сивої коси ходила до школи? За що-ж я би мав на вас гнівати ся? Коли ви і ваша жінка, а особливе ваша жінка, не будете Олюнці кривди робити, то я вам прикрого слова не скажу.

— А яку-ж би я їй кривду робив? — оборонював ся Андрій, утішений тим, що не буде потребувати опирати ся жінчєній воли.

— Ну, яку? ви не знаэте, що значить кривда? Та ви, як ви, ви добрий чоловік, але, вибачайте панэ Энджею за слово, ви баба, і я на вашім місци, як би мені так жінка їдила по носі, то я би эї за косу та так випарив, що би пити просила.

Андрій, маючи на гадці тоэ, що він дуже підлестить ся Ганні, коли їй скаже, що Шевко эї похвалив, не думав перечити ся з Шевком і пійшов чим скорше до дому.

Знаэш, Ганно, я також собі так розгадав, що Олюньку нема що до школи посилати.. Нехай уже буде дома, та навчить ся чого коло господарства.

— А я би хотіла видіти, що би з того було, як би ти инакше розгадав ся ніж я говорю! — спитала Ганна і взялась попід боки та станула против чоловіка. — Як то може бути инакше? га? Хиба я розуму не маю, чи що?

Андрія мов водою поляв. Він пізнав свою безсильність супротив волі жінки.

От ще щастэ — подумав Андрій, — що Шевко не сперечав ся.. Що-ж би я був тогді нещасливий зробив?

— Чого ти ходив до Шевка? — спитала Ганна остро.

— А ти з відки знаэш, що я до Шевка ходив? Я не ходив.

— А во, ще брешеш, бо-с ходив! Я виділа з комірки.

Годі було дальше перечити.

— Та видиш, Ганю, покійний тато установили эго ніби то наглядачем за Олюнькою, та я хотїв порадити ся що-до тої школи.

— То ти, паскуднику, будеш з чужими людьми на мене

змовляти ся? А ти поганій, уважай, бо як возьму макогона, то тобі голову твою дурну розчереплю!

— Та Шевко цілком так говорив, як ти. Казав, що Олюнька вже за велика до школи, — заговорював Андрій, щоби при добрити розлючену жінку.

— А ти гадав, що Шевко буде тримати сторону такого дурня, як ти?

Андрій не мав уже способу, щоби жінку укоськати, то й не нагадуючи ся довго вибіг з хати.

Ганна ще довго воркотіла сама до себе.

Олюньки за той час не було дома. Коли показала ся на порозі, вуйна каже:

— Поженеш завтра корови пасти!... розумієш?

Олюнька не відповідала ні слова, не гадала супротивитись, хоч все ще мала дотепер надію, що буде дальше вчити ся, та в тій хвили надія її розвіялася як дим.

Олюнька стала пастушкою як і давнійше була. Але тепер трохи инакше дивилась на світ і зовсім не цікавили її пустоти та вигадки других пастушків. Олюнька хотіла сповняти свої обовязки серіозно, не сміхом та жартами, як другі.

Першої днини зібрала Олюнька з собою книжку на па-совиско. Гадала, що денебудь присяде осторонь та прочитає де-що, а може й котре з дітей буде цікаве послухати, то буде читати в голос.

Але як ино Олюнька сіла під вербою і розтворила книжку, товариші підняли страшний сьміх, стали її дразнити, бігати коло неї і називати її ученим рабіном. Она з початку не зважала на те і робила своє упірно. Тоді видерли їй книжку з руки, кинули в болото, а її саму стали тягнути за руки між себе. Не помогли ні просьби ні плач. Олюнька витягнула з болота книжку, пообтирала травною і сховала за пазуху. Треба було читанэ занехати. Але до гурту Олюнька не прилучилась. З-за того її не любили другі і прозивали панею, попадею. Прийшло до того, що Олюнька вилучила свою худобу з череди і пасла окремо, подалеки від гурту.

Найлюбійше пасла она свою худобу коло цвинтаря. Тут була трава добра і другі якось сюди не пхали ся. Може для того, що соромились коло місця вічного супочинку виправляти крики і сміхи. А Олюнці то місце найбільше припало до впо-

доби. Тут і підчас найбільшої спеки був такий милий холодок а що не було близько дерев, то вся пташня збирала ся на деревах цвинтаря і проводила від ранного рана до пізної ночі свої веселі співи. Коли в полудне худоба збрала ся в холодку під цвинтарними вербами, Олюнька заходила на цвинтар і сідала на могилі дідуся, під хрестом. Задумавши ся тут, она забувала о цілім сьвітї і линула думкою кудись, в незнакому собі країну геть до дідуся. Так просиджувала она цілими годинами.

Олюнька мала ще одно місце, куди заходила від часу до часу. Був се знов цвинтар холэрний. Він стояв на другому кінци пишновецького оболоня, геть під самою греблею. Але тут не було так мило. На тім цвинтарі ні однісінького дерева. Од ним-одиноким стояв чорний високий дубовий хрест, а більше нічого, крім буряну між низькими могилами. Всі люде той цвинтар оминали зі страхом. Але Олюнька заходила сюда. Она знала, що тут лежать кости эї тата і мами. Де? — того она не знала. Та нехай! добре, що в тім місци, а цвинтар був зо-всім невеличкий, тож можна дебудь за своїх помолитись.

Так минуло літо. Олюнька ганяла худобу вуйкову до пізної осені — до снігу. Она стратила пів року, не навчивши ся ні одної господарської роботи. Хиба пасти корови вміла. За той час поздирала все, що ще дідусь їй справив, і ходила як жебрацка дочка.

Розпочала ся зимова робота. Вуйна не дала їй нічого робити, хиба прясти. До другої роботи, іменно до шитя та до кухні, заправляла свої доньки. Олюнька не сьміла ні до чого доторкнути ся.

— Не руш того, ти бовване, нездаро, бо стовчеш! — кричала вуйна, коли Олюнька хотіла їй дещо помочи при вареню.

В хаті Андріїв звичайно всі мовчали. Ніхто не сьмів відозвати ся, хиба Ганна кричала, коли їй ишло не в лад. Всі навчили ся сидіти як при хорім.

Олюнька була обдерта і боса. В чорній подертій сорочці сиділа на печі з кужелею і пряла аж шкіра їй з пальців позлазила.

Андрії мешкали від часу повени в Олюньчиній хаті. Відбрали хату від Югана і туди стягнули ся. Хата Олюньчина була подальше від хати Шевка, тож Шевко не заходив туди ні коли.

Одного разу, коли Андрієва старша дочка пійшла до сусідів, Ганні треба було миски і казала наборзї Олюнці умити миску. Олюнька злізла з запічка, підтягнула рукави і схилилась над помійником. Миска була засохла від вчорашної страви і не хотіла скоро пустити.

— Ну-же нездаро! ти зателепана помійнице! примерзлась до миски?

Олюнька настрашилась крику і випустила миску з рук. Черепяна миска розлетілась на кусочки.

— А! чорте угляний! бодай тебе була холєра стерла враз з твоєю мамою, заки тебе біда принесла мені на карк... О! шкоду мені зробила тая погань... Марш! рушай мені з хати!

По тих словах кинулась на дівчину, стала зї кулакувати, сїпати за волося і витрутила зї на двір та заперла двері на засув.

На дворі було зимно, мороз, а Олюнька була боса, в сорочці і одній подертій спідничині. Дівчину обвіяло зимно. Она постояла, хвильку на снігу, стала затирати руки та хухати в кулаки. Ноги їй почервоніли аж посиніли; она переступала з одної ноги на другу. Тряслась цілим тілом. Она плакала і з зимна і з побоїв, котрих набрала за одну дрантиву черепяну миску. Далі стала пукати до дверей. Вуйна й не гадала отвирати. Олюнька вилізла на приспу, але і тут їй не було теплійше. Она заплакала голосно і заглядала до вікна та просила вуйну ради Бога, щоби впустити зї, бо замерзне.

В тій хвили надійшов улицею Шевко. Побачивши обдерту дівчину, він очам своїм не міг вірити, щоби се була Олюнька, властителька двацяти моргів ґрунту і шляхотська дитина.

Шевка огорнула лють. Він переступив через перелаз, опинив ся під хатою і догадав ся відразу, що тут стало ся, бо і зачув, як дівчина крізь плач просила ся до хати.

— Відчиняй! — гукнув так, що аж шиби задзвеніли, і гримнув чоботом в двері. — Зараз відчиняй, бо двері виважу!

Ганна, почувши голос Шевка під дверми, притихла, мов би зї не було дома.

— А ти, собача віро! — заскреготав Шевко зубами і підважив двері своїми широкими плечима.

Двері піднеслись в гору і зсунули ся з бігунів, — держались хиба на засуві. Шевко потиснув двері в друге, засув за-

тріщав, відломив ся від одвірка — і двері впали на сїни. Ганна хотїла защіпнути хатні двері, але Шевко в саму пору так сильно їх сїпнув, що Ганна аж до сїней випала.

— А ти свиняче путо! То ти викидаєш дитину шляхотску на мороз з еї власної хати?

Ганна хотїла попробувати свого язика.

— А то що? розбій? У моїй хаті двері вивалювати?

— А мав пес хату? так і ти маєш! То еї хата! она ту дїдичка... ти заволоко! Як тобою потелепаю, то мазею розіллєш ся!

Олюнька бояла ся тепер вїйти до хати. Она трясла ся під порогом і плакала.

— Олюнька! сюди ходи! — гукнув Шевко і потягнув еї за руку. — Почекай — звернув ся знов до Ганни — я тебе научу розуму, як з сиротами обходити ся... ти суко!

Андрій молотив з сином в стодолі і не знав, що в хаті робило ся. Тепер, на той крик, прибіг до хати та ще бїльше настрашив ся, коли побачив вивалені двері і зломаний засув.

— Що тут такого робить ся? — питає.

— Е! що робить ся? Ти лїпше повинен знати, що тут робить ся, нїж я... ти бабо! Твоя маґніфіка хотїла сироту заморозити і викинула еї босу і голу на мороз, як пса.

Андрій дивив ся з докором на жінку, мовби хотїв їй сказати: "Видиш, Ганю, треба було того?"

— Збирай ся Олюнько! — сказав Шевко, — пїйдеш зо мною! Я тебе в тїм пеклі не лишу, бо мене би покїйний Луць прокляв з гробу...

Олюнька не знала, що з собою робити. Она трясла ся ще з зимна і прикладала закостенїлі руки до теплої печи.

— Ну, скоро! одягай ся зараз!

Шевко не терпїв непослуху.

— Та я не маю в що одягнути ся, — сказала Олюнька несміло крізь плач.

— Як то? она не має лаха на себе? — обернув ся Шевко до Андрїїв. — А ви, проклятї дїдоводи! То еї маєтком запихає те собі горло а она ходить, як жебрачка? — По тих словах Шевко стягнув з жердки Ганнин кожух святочний з широким лисячим ковнїром а з кілка еї чоботи нові і звернув ся до Олюньки: — На! на одягай ся зараз!

— Не руште того! то моє! — заверещала Ганна, прискочила до Шевка і взяла ся видирати ему кожух з руки і чоботи. Шевко аж запінив ся з лютоги.

— Твоє? все твоє? а єї де? А деж тая одежа, що по єї мамі лишила ся? Всьо поїлась?

Він так сильно стиснув двома пальцями Ганнину руку в самій кістці, що Ганна заверещала, як кіт, коли ему дверми хвіст притиснуть, і пустила кожух.

Шевко посадив Олюньку насилу на лаві і казав убувати ся, відтак задягнув на ню кожух стягнув ще якусь хустку з жердки. закинув Олюнці на голову і ввійшов з хати, ведучи дівчину за руку.

— Пожди! я вас навчу, по чому локоть маслянки! — гукнув Андріям на пращанє і тріснув за собою дверми.

Андрії стояли ще якійсь час мовчки, заки не затих хрупіт чобіт Шевка по замерзлім снігу.

Першій відозвав ся Андрій.

— Бій ся Бога, Ганно! що ти наробила? Шевко наробить нам такої біди, що в чистій воді не обмиємо ся..

— А хтож знав, що єго акурат тепер дідько наднесе? — відповіла Ганна зі злости.

— Та бо й не годило ся на таку лють дівчину голу на двір виганяти... могла захоріти.

— А коби єї чорт уже злизав мені з очей, то бим була щаслива!

Андрій здвигнув плечима, не сказав більше нічого. Вийшов до сїней, пошукав сокири і став направляти засув та вставляти двері на бігуни.

Шевкова не пізнала Олюньки, коли Шевко привів єї в хату.

— Свят Господи! А ти де таку шляхтянку розпитав? — каже до чоловіка.

Але Шевкова зараз зміркувала, що мусіло стати ся щось незвичайного, бо Олюнька була заплакана, а Шевко насупив брови і нічого до жінки не сказав.

Шевкова кинулась до Олюньки і стала єї з материнською печаливістю роздягати. Здіймила з неї хустку, кожух, та аж очем своїм не вірила, як побачила на Олюнці чорну подерту грубу сорочку.

— Ті люде хиба серця не мають, ні крихітки совісти! Матко найсвэнша! та у мене пастушка, що безроги пасе, маэ ліпшу сорочку.

Шевко сів на лаві і тяжко сопів. Він не міг ще успокоїти ся з гніву.

— Та щож Мариню думаэш над нею? Возьми умий та перебери в що, бо ще яка худоба порозлазить ся по хаті з тих здабних саэтів.

— Ну добре, добре, але ти йди собі на другу сторону до ізби.

Шевкова наляла до миски теплої води, виймила з поли ці кусок мила і казала Олюнці мити ся.

За хвилю вода в мисці зачорніла ся, як би хто сажі насипав.

— Бій ся Бога, дитино! та хиба ти ніколи не мила ся?

— Або мені вуйна коли дозволила мити ся? Все було промию лиш очи та й лице, і зараз за кужіль. Мені навіть гребня не дали зачесати ся. Вуйна все ховала гребінь до скрині під ключ.

Олюнька ніколи не любила жалувати ся на вуйну перед чужими людьми. Але тепер докір Шевкової був звернений про сто до неї, то она бояла ся, щоби справді не вважали эї за нехлюю.

Тимчасом Шевкова розплела дівчині довгу чорну косу, взяла сьвіжої теплої води і мила та стала мити голову. Голова аж забіліла ся від миляної піни. За тим пішло чесанэ. Шевкова за кождий раз як потягнула гребенем, плювала обтираючи гребінь патичком над мискою з водою.

— А Господи! як жию на світі, щем не бачила такого плюгавства!

Потому стала помалу розчісувати довгу косу, заплела эї і звинула на голові шляхотським звичаэм.

Прийшла черга на білэ. Шевкова виймила з скрині свою чисту сорочку і спідницю та якісь кафтаник і задягнула на дівчину. Дівчина в мить перемінилась. Она показала ся такою хорошою, що Шевкова не могла очей від неї відорвати.

— Ото раз панна, бігме! Якубе! Якубе! ходи но сюда! — закликала на чоловіка, отворивши хатні двері.

Шевко війшов все ще насуплений і гнівний, та як поба

чив таку кралю, розяснив чоло і усміхнув ся.

— І такій ладний цвіток гноєм прикинули, і то на своїм власнім огороді... тьфу на їх голову!

Олюнька виглядала справді гарно. Її гнучка стать, обнята красним кафтаником, рум'яне личко з чорними бровами і довгою косою, що гадюкою обвила ся кругом голови, червоні губки, трохи з природи отворені, і визируючі з по за них рівні білі зуби — зтворили одну хорошу цілість під кожним взглядом гарної дівчини.

Олюнька і собі усміхнулась, але внет засумувала ся знов бо пригадала собі мізерну дійсність.

Тепер доперва розповів Шевко жінці всю пригоду з Олюнькою. Обоє сердились і вигадували на Андріїв, що на язик попало. — Я з тим зроблю порядок, але не знаю кому се буде гірко! — сказав Шевко. — Покищо будеш эї, Мариню, держати коло себе, она буде у нас. На другий тиждень буду в місті і зроблю лад в суді. Олюнька дістане иншого опікуна а Андрії мусять з хати таки зараз уступити. Нехай тая чарівниця посмакує, як то добре гріти ся на морозі! За той час. Мариню, вживай Олюньки до всеї роботи, нехай привчить ся дечого, заки стане своєю господинею.

В тій хвили увійшов до хати Дмитро. Він хотів щось заговорити та сказав лише: "Вуйку!" і урвав на слові та роззявив рот, коли побачив несподівано таку кралю перед собою.

Шевко моргнув на жінку значучо і усміхнув ся. Відтак видячи, як Дмитро змішав ся, обернув ся до него і ніби серди то спитав:

— Но, і що вуйку скажете?

— Та я — каже Дмитро — хотів сказати, що лиса має теля.

— Хвала Богу! — промовила Шевкова, — буде більше молока, а то тепер того добра так скупно, що вже мені аж голова схне, як прийде ся тою одробиною челядь ділити.

— А що? ялівочка чи бичок? — спитав Шевко.

— Га? — відповів Дмитро, що знов задивив ся на Олюньку, — а я, ялівочка!

— А ти нею так утішив ся, що язика в роті забув, — дразнив эго вуйко.

— Та де, о! та чого забув? — і Дмитро вибіг з хати.

По тій пригоді, яка лучила ся у Андріїв, вони охолонули і стали роздумувати над тим, що стало ся.

Ганна була страх зла на Шевка; відгрожувалась, що вса дить эго до криміналу за напад, але далі розгадала собі, що Шевко вже не одно таке зробив та й нічого ему не стало ся, бо він знає ся з панами. Але як би Шевко зробив то, чим їм грозив? Як би так Андрієви відобрали опіку, то би то була біда! Відобрали би grunt, викинули з хати, а тогді хоч під пліт іди, і то під чужій, бо свого нема... А ще тії рахунки, що то покійний Луць згадував і Шевко часто пригадував... то скарана година! Обоє Андрії думали о тих прикрих можливостях, кожде про себе, по тихо, бо Ганна не любила в нічим радити ся з чоловіком, а Андрій знов бояв ся вихапуватись з своїми гадками перед жінкою.

Олюнька була кілька днів у Шевків. Они поводили ся з нею як звласною дитиною. Спала враз із ними в ізбі. Шевко ва не дала їй дармувати і все приділяла їй то сю, то другу роботу.

По кількох днях Шевко, коли був сам-на-сам з жінкою, каже:

— Знаєш, Мариню, що я собі погадав, як побачив Дмитра коло Олюньки? — Я погадав собі зараз: а то була би з них пара, аж любо! Прошу тебе, она дівчина гарна і заможна, він хлопець працьовитий і добрий, а що в нім правдива шляхотська кров, то я се знаю. Що ти гадаєш?

— Та певно, що то би було добре, але до того ще далеко... А знаєш ти, Якубе, що она нічого а нічого не вміє? Я не розумію, як її виховували! Така велика дівчина, а она не вміє ні голки в руки взяти, ні горця вмити, о вареню й не говори! Яка-ж з неї буде господиня, як би так мало бути?

— Правда, що без того господиня з неї не буде, але що она тому винна, що тая чортиця нічого її не навчила? Але я гадаю, що як би побула при тобі який рік, то таки би дечого навчила ся. То має бути дуже понятлива дитина, от як скоро навчила ся читати! Учитель хвалив її, ну, а вже читанє то більша штука, як митє горців або як шитє...

— Будемо видіти! — відповіла жінка.

По кількох днях Ганна не втерпіла і каже:

— Що гадаєш, Андрію? зробить Шевко то, чим нам грозив?

— Ніби що?

— Що-о? Дурень! не знаєш? А за ту дурну опіку.

— Я гадаю, що зробить, бо він завзятий чоловік.

— То була би біда...

— Ще й яка біда! — потакнув Андрій.

— Відобрали би ґрунт і хату...

— Певно!

— Казали би рахувати ся за тільки літ...

— Ая!

— Дурний ти з своїм ая! Пійди нині до Шевка... треба эго якось уговкати.

Андрій посіпав ся за ухом і скривив ся. Він бояв ся дуже туду йти, бо знав, що эго порядно вичешуть.

— Я би гадав, що ліпше би було, як би ти, Ганю, пішла... Ти ліпше вмієш говорити, — сказав несміло Андрій.

— А тобі язик задубів, чи що? Пійдеш ти! Ти менше ви нен, то на тебе не так дуже визьвірять ся...

Не було що казати, бо так наказувала жінка. Андрій хотів лише трохи проволічи тую прикру місію.

— Та най буде... пійду в неділю.

— Аж в неділю? Чи ти оцапів чоловіче чи тебе вже цілком заморочило? Хиба не знаєш, що до неділі можемо вже бути під плотом?... Пійдеш нині, зараз!

Приказ був твердий. Андрій зліз з лави, надягнув святочну капоту, взяв шапку і пійшов. По дорозі роздумував над тим, як перед Шевком стати і що говорити.

Шевка тоді не було в дома. Андрій здибав Олюньку в сїнех, щось заговорив до неї, але она нічого вуйкови не відповіла і скрила ся до ізби. Она пізнала, як спокійно плило житє у Шевка, і длятого дуже їй не хотіло ся вертати під пястуки вуйни.

Андрій звитав ся з Шевковою і присїв несміло на лаві. Коли довідав ся, що Шевка нема дома, був дуже вдоволений. Все-ж не потребував в тій хвили перебувати немилої а конечної стрічи. Того можна було по Андрію сподівати ся — він був чоловік слабого характеру. З одной сторони він знав о тїм, що приходить в ділі, котре по эго боці не було справедливе, а приходить лише під моральним напором жінки, котрій не в силі був оперти ся. З другої сторони не хотів того зміркувати,

що тая прикра місія не мине эго, і жінка буде эго гонити, хоч би й десять разів на день, щоби справу полагодив. Андрій міркував собі тепер: от хвала Богу, що справа проволіче ся, а по тому нехай буде, що хоче, аби не нині...

Та треба було щось заговорити.

— Я, прошу пані Якубової, прийшов за Ольюнькою...

Андрій сказав се навгад і доперва як сказав, поміркував собі, що може так без нічого удасть ся забрати дівчину в не-присутности Шевка, а тогді справа полагодилась би скорше і лекше, ніж він думав.

Такі люде, як Андрій, трафляють ся на сьвітї. Такій чоловік бовтне щонебудь, не надумуючи ся, що говорить, а доперва як почує свій власний голос і зміркує то, що сказав, переконує ся, що добре сказав (часом буває, противно) і на тім своїм сказаню будує дальшу акцію.

— Як то по Ольюньку? — спитала Шевкова. — Я без чоловіка не можу вам її видати!

— А прецінь я її вуйко і судовий опікун...

— Не моє діло о тім рішати, а після мого бабського розуму то і опікун не має права знущати ся над дитиною... Впрочім мені до того нічо.

Андрій не мав що на тоє сказати, але гадка забрати тепер Ольюньку до дому крутилась уперто в эго голові. "А то Ганна була би з того рада! та й похвалила би мене".. І він сказав:

— Я таки, прошу пані, заберу дівчину...

— Ледви чи она схоче з вами пійти?

— То я її возьму силою, бо маю до того право! — почав горячити ся Андрій. — Хто би там її питав ся о то? Возьму за руку та й кінець! і поведу до дому. Вона має у мене бути!

Андрій став щораз більше підносити голос. Він почув ся відважним, бо тут не було эго Ганни і нікого такого, кого би бояв ся.

— Не робіть мені тут криків, панэ Энджею, бо я без "мого" дівчини з дому не дам!

— А я таки возьму її!

— А я закличу парубків і скажу вас викинути за ворота, сказала твердо Шевкова, — а гавтів мені тут не робіть!.. Ган

ко! — звернулась відтак до наймички — приклич сюда Дмитра а борзо!

Ганка побігла стрілою на двір, хоть Андрій, почувши ті слова, не мав охоти ні кричати, ні насилу брати Олюньку.

За малу хвилю явив ся Дмитро.

— Мене вуянка кликала?

Зачекай тут трошки, бо нам Енджей хоче Олюньку брати, а вуйка нема дома.

Дмитро подивив ся грізно на Андрія і посмотрив своїх кулаків. Андрій знав эго силу та знав і те, що у Шевка були ще два наймити, отже рішив ся відійти з тим, з чим прийшов. Не пращаючись навіть, хотів уже вийти, та на порозі стрітив вертаючого Шевка. Андрія аж за спиною заморозило. Ось по пав ся! добре ще, коли Шевко не каже вибити, бо він то вміє, але й ціла акція буде утруднена тепер, коли Шевкова розповість мужеви зухвалий эго виступ. Андрій не міг зі страху промовити слова.

Шевко заговорив перший.

— А! гості! Що-ж скажете доброго, панэ Енджею? Сідайте!

Перша буря проминула. Тепер небезпечність була менша, бо шляхта коли кого просить до себе і гостем називає, не нарушить прав гостинности, сли лише гість буде вестись чемно і не дасть причини, щоб эго треба було вибити. Андрій постановив бути чемним, аж солодким, так як би перед ним стояла Ганна.

— Та я, панэ Якубэ, прийшов що до Олюньки, — сказав Андрій покірним голосом. — Оно так всьо зле зробило ся..

— І я кажу, що зле, — промовив Шевко, сідаючи на лаві, — та й може бути ще гірше, а всьому тому я ніраз не винен. Ви знаєте, як мене просив о тоэ ваш покійний тато.. ну, а вже я не міг пропустити через пальці того, що я видів власними очима. Скажіть: може я вам налазив до хати і шпігував? Ні! А тепер, коли я вже справу взяв в свої руки, то і докінчу эї, бо на середині дороги я ставати не вмію...

— Та я тото всьо добре знаю — сказав Андрій — але прошу вас пане сусідо, не робіть мені встиду та й вибачте, що моя жінка сказала вам прикре слово....

— Она мені прикре слово? О, ще би! не позбирала би тогді своїх зубів! А ви гадаєте, що як?

— Та того вже більше не буде, — обіцював Андрій, — нато маєте моє слово!

— Я би повірив вашому слову, як би не було вашої жінки, а так вибачайте! Поки ваша жіночка здорова, то не дасть вам слова дотримати, хоч-би шляхотского...

Андрій не знав, що сказати. Він знав, що Шевко говорив правду.

Шевко подумав хвильку і каже:

— Яким ви властиво чолом сюди лізли? Ви гадали, що я вам віддам дівчину? що я зї з плюгавства обчистив на те, щоби ваша Ганя волося їй з голови обдерла? О ні, сего не буде! Мене би покійний Луць з гробу прокляв, що я слова не додержую. Ваша жіночка мудра. Вона не мала сьмілости тутки носа показати і длятого післала вас. Най но она сама потрудить ся, а тогді будемо вже говорити.

— Та то все одно, чи я чи она, — сказав несьміло Андрій.

Він заздальгідь бояв ся таке предложенє жінці повторити.

Нічо з того! — промовив твердо Шевко. — Хочете на правду тую справу по доброму залагодити, то най сюда прийде ваша магніфіка. Инакше не говорю нічого!

Шевко рішив ся остаточно не налягати на зміну опіки. Він знав, що в суді предложать ему то опікунство і буде мусів прийняти, бо відповіднійшого не буде нікого. Але тогді эго противники, котрих мав досить в Закутю, підоймуть гвалт, що богач хоче збогатити ся сиротиньским добром. Шевко по становив Андріив тепер добре пострашити та сироті запевнити ліпшу долю.

— Не схоче ваша жінка до мене пофатигувати ся, то завтра їду до суду, а тогді ви так будете опікуном, як на моїй долони волося виросте. Що за богато, то за богато!

Не було що робити. Андрій попрощав ся і вийшов.

Тепер Шевкова розповіла чоловікови, як тут Андрій з початку поводив ся.

— Дуже добре ти зробила, а эго щастє, що ти мені не сказала того, коли він тут був, бо я би з ним був собі побала

кав инакше.

Тимчасом Андрій не знав, як зайти до дому і що жінці сказати. Але що буде, то буде, годі не йти. Андрій виглядав так, як той кінь, що вже привик до побоїв і з резигнацією вижидає, коли эго батогом кропнуть.

Ганна стрітила эго в сїнях. Она, як побачила эго крізь вікно, не втерпіла і вийшла до сїней.

— А що? — питає.

— Та зле! казав, щоби ти, Ганю, прийшла сама.

— А ти який чоловік? То ти не міг сам того поладити? Як ходить о старшеньство в хаті, то ти би хотів бути перший, але як треба зробити діло, то ти рад би виручити ся жінкою... Твоє діло розмовити ся з тим гордим шляхтичем, розбійником що чужі хати нападає, та двері вивалює, а моє діло горці і миски. Ти такий голова в родині?

— Е, ти сама ліпше знаєш, який я голова, — каже Андрій, махнувши рукою. Говорячи ті слова він скинув капоту і надягав свій старий кожух. — Хочеш, то йди сама Шевкови на язик! — докінчив Андрій, але вже тогді, як був на порозі.

Ганна хотіла ще що близше розпитати та розглянути положенє, але Андрій уже був в стодолі і молотив завзято.

Ганна поворкотіла ще трохи, але нічого було робити. Дуже не хотіло ся їй іти до Шевка, бо знала що там эї чекає, але знов хотіла показати ся перед чоловіком відважною, а на тім їй дуже залежало, бо се причиняло ся також до того, щоб удержати эго під кульбакою.

Ганна прибралась, як на празник, і пійшла до Шевка.

Коли Андрій відійшов від Шевка, Олюнька вийшла з ізби і прийшла до пекарні. Була заплакана. Она чула, що вуйко викрикував і грозив, що забере эї на-силу. Тому-то замкнула она ізбу з середини. Олюнька підступила до Шевка і клякнула перед ним та зложивши руки як до молитви:

— Ай, не давайте мене вуйні, не давайте! она мене тепер убє! Я все чула, що вуйко говорив. Вони готові мене колить з улиці хопити.

— Не бій ся, не хоплять, встань! — сказав Шевко, — проти моєї волі тобі волос з голови не впаде. Але приготуйся на то, що треба буде вертати до дому. — Олюнька, почув

ши ті слова, зблідла як стіна. — Та не лякай ся так зараз. Я вже тебе обезпечу, не бій ся! Я казав твому вуйкови, щоби тут зараз прийшла вуйна, сли тебе хоче мати у себе. Она певно прийде, бо знає, чим то пахне, як би я покінчив то, що сказав. Будеш чути, що ми тут будемо говорити. Инакше, видиш дитино, не можна зробити, бо они свої, а я чужий.

Олюнька не сказала нічого, але ще не успокоїла ся і аж дрожала на тую гадку, що знов треба буде надягати брудну сорочку і ходити босо по снігу.

Відчинили ся двері і вийшла Ганна.

Олюнька не мала часу утечи, та лиш уступила ся за піч.
— Дзінь добрий! — сказала Ганна.

Она прибрала дуже смиренньку постать, згорбила ся, губи стиснула так, що виглядала як нитка півперек лица переязана, а руки зложила перед себе.

— Дзінь добрий і вам! — відповів насуплений Шевко і навіть не просив її сідати шляхотським звичаєм. — Що добро го скажете?

— Ох я сама не знаю, що казати по тім, що стало ся...

— Певно, що трудно говорити по тім, що стало ся... Чого-ж ви прийшли до мене?

— Та ви, панэ Якубэ, казали мене прикликати.

— Я? то неправда! Приходив сюди ваш чоловік поладити справу з Олюнькою, а я ему сказав, що з ним не маю що говорити, бо він мені не дотримає того, що обіцяє. То знає добре ціле Закутэ, що ви в хаті голова, а ваш чоловік віхоть... Я ему сказав, що як хочете що робити, то прийдіть самі, отже я вас зовсім не кликав і мені вас потрібно до хрену...

— Та най вже буде і так, як говорити, бо в вашій хаті ваша правда мусить бути — каже Ганна з натиском, — але що будемо робити, бо я дівчину забираю...

— Ого! а як я не дам? Тую правду, що вам тут в моїй хаті кажу, можу вам повторити всюди, а з дівчиною зроблю так, як мені моя совість наказує... кривдити її не дам!... Вибийте собі то з вашої премудрої голови, що ви її заберете без моєї волі, навіть як би-сьте по ню послали таких відважних лян дсдрагонів, як ваш чоловік... Щастэ эго, що я не знав, якій він тут був зухвалий, поки я прийшов, а то був би так обірвав, що й эго всемогуча жіночка була би ему того не відняла...

Ганна закипіла злістю, але вгамувала ся до часу.

— Та яке ви, правду кажучи, маєте право до неї? Я її вуйна, а мій чоловік опікуном.

— Тільки ви не виїздить з тим опікунством, як жид з крамом, бо за кілька днів дістанете з суду, що ваше опікунство чорт взяв, та й ще рахуночки прийде складати... ну, а розуміє ся, що у вас рахунки ті в порядку... Прецінь всі знають, що ваш чоловік продавав збіже з Олюньчиного поля, складав гроші і докупив їй ґрунту, придбав їй худоби ладної... ну, а Олюнька має повну скриню всього добра, і шматя, і одежі всього всього, хоч зараз до шлюбу!... І не дивота, що тільки всього э, бо було з чого придбати. Двацять моргів шляхотського ґрунту в році щось приносить!

Глумливі ті слова цідив Шевко одно за другим з такою повагою, що хто би не знав, як э на-правду, а чув їх, гадав би, що се сьвята правда.

Ганна стояла як на грани і кожде слово колело її як голкою. "От! як би то мій чоловік поважив ся таке мені сказати, я би ему коцюбою голову розбила!" думала собі Ганна. Але ті слова говорив не Андрій, лише Шевко. По эго боці була правда і сила, то треба було жовч проковтувати. Ганна виділа, що нежарти, а грозьбою нічого не вдієш.

— От не сміяли би-сьте ся надо мною бідною, — каже Ганна крізь сльози, котрі або були удані, або таки плакала зі злости, — чи ви не знаєте, як у мене э? Мій чоловік баба, не має своєї волі і треба його на мотузку водити, о ніщо не постарає ся, а тут троє дітей, та й покійний тато тільки літ був коло нас...

— Говорить се кому иньшому, не мені! — сказав на те Шевко вже сердито. — Я знаю добре, що ваш чоловік, хоч баба... я то сам кажу... але господар добрий і нічого з хати не винесе, а покійний Луць дармо хліба не їв та й своє мав, навіть на похорон собі зложив.

— Та то правда, всьо сьвята правда! — каже Ганна, отираючи сльози хусткою, — але я вас дуже прошу, не робить мені встиду, не подавайте до суду і віддайте мені дівчину.

Ганна уклонила ся Шевкови в ноги.

Тою покорою она эго розброїла. Але хотів ще поторгувати ся.

— Я не можу! Тепер як би ви дівчину дітали в свої руки, гіркий був би їй світ... А хто мені заручить, що так не буде?

— О, Боже мій святий! які ви невірні! Та вже вам ручу, що так не буде, а як би що найменшого, то вже тогді зробіте що вам схоче ся.

— Ну, нехай і так буде! беру вас за слово. Але тямте! коли що-небудь побачу, тогді нічого вам не допоможе, тогді грунт віддавай, з хати марш і рахунки на стіл!

Шевко погрозив їй пальцем. Ганна хотіла поцілувати зго в руку, та Шевко не давав руки. Ганна таки зловила за руку і цмокнула з цілої сили.

Відтак кинулась до Олюньки:

— Ходи-ж, ходи, моя дитино! Забудь, що було, більше оно не повторить ся...

Она хотіла взяти Олюньку за руку. Дівчина відступилась від неї і притулила ся до Шевкової.

— Е, ба! "за позволэнэм"! — каже Шевко, — чекайте троха, не так скоро...

Ганна станула серед хати зачудована. Она не знала, чого Шевко хоче, і вже бояла ся, що може цофає то, що сказав.

— А в чім-же ви хочете эї брати? Таж она не має на собі ні сорочки ні спідниці своєї! То все моєї жінки, а чей-же не хочете, щоби я давав їй своє, коли она має Богу дякувати своє. А эї эдвабна сорочка і спідниця, що ви їй дали, пійшли на смітє. Навіть каглу годі було ними заткати, бо би мені "ху доба" хату занечистила...

— То я їй зараз принесу свої річи, — сказала Ганна.

— Ба, свої! а в дома зідрете з неї і вдягнете на ню знов онучі... Так не йде! Олюнька не пійде від мене, поки не вшиєте їй шість сорочок, дві спідниці і два кафтаники та й порядні чоботи. Йдїть і спішіть ся з тим, бо я від свого не уступлю ані на крок. Але спішіть ся, бо, як за чотири неділі не буде го тове, то я цофаю всьо, що-м сказав, а Олюнька буде мати иньшого опікуна.

Нічого було казати, хоч Ганна казила ся зі злости. Она попрощала ся як могла найсмирнійше, і вийшла.

Доперва на улиці відсапнула. Ганна була така зла, що була би вербу кусала по дорозі, щоби лють свою зігнати. Эї

лютило не так то пониженэ, якого дізнала, як то, що на всьо дивилась Олюнька, котра перед нею дрожала від самого погляду.

В хаті застала чоловіка. Она ще не змінила через дорогу своєї покірної постави. Андрій не пізнав ся на міні. Він ще не видів своєї жінки такою солодкою і покірною, то й осмілився запитати її:

— А як же?

Замість відповіді Ганна плюнула чоловікови в очи.

— Оттак! ти, бовване проклятий! Я тільки наслухала ся задля твоєї чортової сестрійки, бодай її був дідько взяв, заки я її побачила!

Андрій не слухав дальше. Він обтер лице рукавом і пішов до стодоли.

Ганні треба було брати ся до шитя. Вона закликала собі ще одну бабу-швачку, виймила з комори полотно, покраяла сорочки і взяли ся в двійку до роботи.

Андрія післала до міста з одною сусідкою і сказала, що має купити. Він був тому радий, бо хоч-би щось не таке купив, як треба, то міг всю вину зложити на сусідку.

Коли вже все було готове, Шевко зайшов до Андріїв, оглянуv, почислив сорочки і каже:

— Ну, тепер приходіть обоє за Олюнькою!

Андрії вибрались до Шевка як на празник або в свати.

Шевко прикликав ще кількох шляхтичів-сусідів і префекта. При людях розказав все, як і що, а відтак, звертаючись до Андріїв, сказав:

— Але тут вам кажу, при шляхті, що як не будете з дитиною обходити ся, як Бог приказав, то гіркий ваш сьвіт буде! Памятайте!

Ганна приобіцяла обходити ся з Олюнькою по людяному і забрала її до дому, добираючи для неї слів наймаснійших, які лише знала.

Шевко затримав у себе шляхту на почестне, а з ними і Андрія.

Ганна, що при таких оказіях ніколи не пускала чоловіка самого, тепер, коли діло так добре повело ся, забула на него.

Шляхта перейшла до ізби Шевко післав за горівкою і

араком. Шевкова поставила на столі хліб, масло. Зварила ковбасу, поставила миску капусти з солониною, пироги, голубці — одним словом празник. Шляхта посідала за столом і стала частувати ся. Чарка кружила між шляхтою. Гості стали заїдати поливаючи горівкою. Коли вже миски стали порожні, внесла Шевкова горнець киплячої води, поставила склянки, цукор, і всі стали запивати "окропом" се-б то горячу воду з араком.

Розв'язались язика і почав ся гамірливий розговор. Розуміє ся, бесіда йшла за Олюньку.

— Добре ви діло зробили, панэ Якубэ! — каже префект. — Тепер сирота буде трохи инакше дихати.

— Певно що добре! — відзиває ся Петро Ясів. — Як би не пан Якуб, то би ніколи так не було, і Олюньку була би дальше "нендза" їла...

— Їла, не їла, — каже Андрій, що розігрів ся наїпитком, — або я від чого? Я був би терпів, терпів, але таки була би колись терпячка скінчила ся і був би-м всьому кінець положив...

Всі зареготали ся.

Обізвав ся старий Стефан Юзів:

— Не говоріть, не говоріть, панэ Энджею! От по що то хвалити ся, коли ми всі знаємо, що жінка вас на мотузку водить і при ній забуваєте язика в роті...

— Що забуваю? Бо не хочу з бабою сварити ся, але: як би було треба, то й виблю! — відгрожував ся Андрій, бючи кулаком до стола. Шляхта знов зареготала ся. — Та бо не смійте ся з мене, пані браця, бо як кажу, що так, то так! — кричав Андрій.

Він горівки майже ніколи не пив. На оказії ходив лише з Ганною і она пильно за ним наглядала, щоби не випив більше, як треба. Тепер, дібравши ся до чарки і не видячи коло себе Ганни, перебрав мірку.

Михасів Ясьо, збиточник знаний, задумав собі штуку і хотів її таки зараз виконати.

— Панэ Энджею! за ваше здоровлє!

Андрій випив один і знов заговорив ся. Підсунули ему ще.

— А я таки кажу, що ви боїте ся жінки, як чорта! — дразнив его Ясьо.

— Я ні чорта не бою ся ні жінки і випарю її, що буде аж пищати.... як лиш захочу!

— А я заложу ся з вами, що ні! Як жінка лише крикне на вас, то зі страху влізете під лаву....

— Не під лаву, а в мішачу діру! — підхопив хтось з гурту.

— О що заклад? — питає підпилий Андрій.

— Якій заклад?

— Я ще нині мушу жінку вибити! мушу, абим так здоров був!

— Добре! най/буде заклад! — каже Ясьо.

Подали собі руки. Шляхта розтяла, але ніхто не знав, о що заложили ся, а паний Андрій забув спитати ся, що Миха- сів Ясьо ставить.

— Ну, ходім! — каже Ясьо.

— Добре, ходім!

Андрій встав і затачуючись попрямував у двері.

Була вже пізна година.

Михасів Ясьо, затираючи руки, моргнув на шляхту і всі гуртом пійшли в віддаленю за Андрієм.

Андрій ішов в чотири боки. Горівка робила своє. Андрієви танцював сьвіт. Верби крутили ся перед ним, місяць йому покривлював ся.

— Як кажу, що виблю, то виблю.... бігме! а она, собача віра, не буде вже помітувати мною... вже не буду називати ся фартушкевичем... бігме! досить того! Або я не шляхтич, як і другі, чи що? Чому моя жінка не така як другі? — Він станув проти верби, що стояла при улиці, наче-б хотів від неї почути відповідь. — Як тебе вціджу, то побачиш, що значить Лука шів Енджей! Ти палубо! ти малпо одна!

Він замахнув ся і мало не упав. Викрутив ся млинцем по снігу і пійшов дальше повтарючи своє: Малпо, малпо зателепана!"

Шляхта йшла за ним, криючись по-за плоти, та аж душа ла ся від сміху.

Андрій зайшов проти своєї загороди. Тут закінчив свій монольоґ, переліз осторожно через перелаз і пійшов уже трохи певнійше до дверей. Отворив з лоскотом двері і станув на хатнім порозі.

Шляхта станула під вікном і дивила ся цікаво до хати. Андрій стояв зухвало на порозі, поставив шапку на ухо і взяв ся під боки.

Олюнька сиділа на лаві, Ганна порала ся коло печи.

— Замикаєш ти двері чи ні? ти дрантэ!

— А коли мені ся не хоче запирати! — відзиває ся Андрій.

Ганна зміркувала, що він паний.

— Будеш мені зимна напускати? ти піяку проклятий! Я тобі голову розчереплю!

— А коли... мені так хоче ся... Я тут пан... я шляхтич... розумієш? А ти так шануєш шляхтича? свого мужа?..

— Як тебе ушаную, то голова тобі облізе! ти мерзенний. Марш на двір! — крикнула Ганна з цілої сили і замахнула ся великою лопаткою, що нею давила коровам варені бараболі.

Андрій в мить переступив поріг, хопив одною рукою до патку, видер эї з руки Ганни, а другою пірвав за волося.

— Почекай ти малпо одна!... потанцюємо собі, як ще ні коли не танцювали!... Не все ти будеш на мені їздити.. най на тобі трошка поїзджу!...

Андрій говорив ті слова, як би був уже цілком тверезий. Здає ся, тая важна хвиля, коли брав ся виконати се, що по п'яному постановив, вибила эму хміль з голови.

Ганні злетіла хустка з голови. Она аж тепер налякала ся, бо ще ніколи чоловіка таким не бачила. Андрій завинув со бі эї косу коло руки і став пражити лопаткою, куди попало. "Отсе за моє! за тую зневагу! маєш! от маєш, суко!" повтаряв і бив, аж засапав ся. Ганна верещала що-сили, проклинала, взи вала дітей на поміч, але все було на дармо. Діти обмерли зі страху і зачудованя. Они ще з-роду такого не бачили, та жадне не сміло рушити ся з місця.

Ганна пробувала і видерти ся Андрієви з рук, обороняти ся, дерлась эму з кігтями до очей, драпала по лицю, але Андрій на то не зважав і бив без устанку. Тепер Ганна стала просити ся:

— Ай, пусти мене, Андрію, Андрусеньку! пусти! не буду вже, не буду! вже буду тебе шанувати, як рідну маму...

Нічого не помагало і Андрій окладав эї дальше. Він розів ся як дикій звір, що виломить ся з клітки і гризе свого

дозорця, хоч-би той не знат як солодкими словами до него приговорював.

Шляхта що стояла під вікном, надіяла ся, що Ганна висварить на чоловіка і він утікне, та будуть мати з чого сміяти ся. Тепер зміркували, що розлючений і п'яний чоловік може убити жінку. В одній хвили скочило кількох до хати і хватили Андрія з заду та видерли ему лопатку з рук. Але Андрій не давав ся. Він обороняв ся ногами, а коси з руки таки не гадав випустити і повалив жінку на землю. Шляхта з тяжкою бідою розмотала косу з-між пальців і увільнила Ганну. Она, збита і люта, положила ся на запічку і стала стогнати та плакати зі злости.

Андрій, що ще рвав ся до жінки, посадили насилу на лави і стали вговорювати:

— Та бо майте розум, панэ Энджею! убэте жінку...

Андрій сапав тяжко, але вже протверезив ся.

— А видиш, ти суко, що збанок воду носить, поки уха не вірве ся!.. А ти гадала, що ціле житэ будеш на мені їздити?

— А бодай тебе холэра стерла за мій біль! — каже з запічка Ганна крізь плач.

— Тихо ти гадино! ще сичиш? — закричав Андрій, аж вікна задзвеніли, і затупотав ногами. Ганна замовкла, а Андрій говорив дальше: — Через тебе вся моя біда... через тебе мене бабою прозивали та й ціле Закутэ мене висмівало... через тебе я і від Шевка сорому набрав ся. Тепер буде инакше! Мусиш так танцювати, як я тобі заграю. А як мені будеш Олюньці кривду робити, то тобі за кожний раз зроблю як тепер. Спишу тобі плечі, що здорового місця не буде.

Андрій, попробувавши раз своєї сили, почув, що эго на верха. Эго тішило сесе, що раз виломив ся з тої томливої зависимости; тішив ся, що коли крикнув на свою грізну жінку, она замовкла, і тепер не хотів пустити захопленої таким чином власти зі своїх рук. Він сидів на лаві і спер голову на запічку. Кожде міркувало своэ. Андрій чудував ся, чому він уже давно так не випарив жінки, а було би все инакше. Він пригадав собі, що то йшло о якійсь заклад, і благословив тую хвилю, коли пійшов до Шевка, і тую горівку, що ему додала відваги. Ганна знов зміркувала, що эї панованэ скінчило ся, і того було їй більше жаль ніж побоїв. Знов же Олюнька радувала ся в душі,

що тепер настане для неї лїпша доля, як вуйко а не вуйна буде орудувати в хатї.

Шляхта посидїла ще, поки не побачила, що Андрій успокоїв ся. Не довіряючи ему, таки змусили его, що поклав ся на постіль. Андрій був умучений і перепозем і бїйкою, і се успокоїло его.

Шляхта вийшла на двір.

— А що? прогнали-сьте заклад, панэ Янэ!

— О що ви заложили ся? — питаэ хтось.

— О ніщо, — каже Ясьо. — Але тепер думаю собі так: і найміцнїйша гребля не витримаэ, як багато води набере ся... У Андрія прорвала ся гребля.

— Добре їй так, бо вже не знала міри! тепер буде трохи смирнїйша...

— Але то буде смїху на ціле Закутэ!

Другої днини ціле Закутэ оповїдало собі яко річ дуже незвичайну, що Андрій вибив жінку.

XII.

Не так давно тому, як людей стали брати до війська лиш на три роки. Давнійшими роками було инакше. Служили люде вісім до дванацять літ, та кого до війська взяли, той уже пропав на віки вічні для родини і господарства. Такий жовнір, ви служивши тільки літ у війську, повертав до дому цілком неужиточним чоловіком, а до того ще звичайно втратив здоровлє, постарів ся та й поломив собі бесіду так, що не вмів уже ніяким живучим язиком гаразд говорити, а мішав всьо на купу. Мішав слова ческі, німецькі мадярські, італійські — взагалі всі, котрих за час своєї довголітної служби наслухав ся між ріжними націями австрійської держави. За те не брали до війська шляхти, учеників, що в школі визначали ся, і тих богатих людей, котрі могли поставити за себе заступника або суплєнта. Ті щасливці складали в уряді приписану квоту, а все знайшли ся такі, що за гроші пішли служити. На таких суплєнтів наймали ся вислужені вже вояки, котрі не мали чого до дому вертати ся, а зі службою військовою так вже зжили ся, що без муштри годі їм було жити на світі. Таких вояків старих приймали власти війскові дуже охотно, бо замість рекрута мали виробленого старого жовніра.

В Закутю був оден такий старий вояк, що і свій час вислужив і за суплєнта раз наняв ся. Взав за се гроші, але они ніраз не тримали ся зго; всі пропив до-чиста та ще, прийшовши раз на короткий урльоп, продав свій грунтець і теж пропив гроші. Коли вислужив другу "капітуляцію", хотів наймити ся до третьої, але зго вже не приймили, бо чогось недомагав. От же вернув в Закутє і живив ся з зарібку денного, в ночи ловив рибу, та й так валяв ся між свояками.

Звав ся він Лавром, з-за чого Закутяне прозивали эго Гаврусем. Він був посміховиском цілого села за-для того, що не вмів по ніякому говорити, лише уживав в своїй конверзації так званої "регіментсшпрахе." При тім всім Лавро держав ся чепурненько, ходив рівним міряним кроком, голив ся чисто і воскував свої хороші вуса. Находивши ся по світі, Лавро при своїв собі гладкого поведеня, особливе між жіноцтвом закутянським він уходив за найгладшого кавалэра. Лавро став крутити ся коло дівчат і вдовиць, хоч практичний эго розум казав давати першеньство вдовицям.

Той то Лавро кинув оком на Костиху, Дмитрову матір. Она ще не була стара, бо скінчила доперва сорокову весну, виглядала не зле, а при тім добра хата і несогірший ґрунтець манили дуже такого підтопаного козарлюгу.

З-разу здибав ся Лавро з Костихою на улиці і привитав ся з нею чемненько та сказав їй кілька солодких слівець, відтак став підходити аж до воріт та й так завязалась знакомість, а Костиха залюбила ся в Лаврі по саму шию. Далі-далі стала запрошувати Лавра до хати, частувати, посилала дівчину за горівкою, а вкінци порадила ся таки зладити весіля.

Спостерегли то сусіди і пійшла по селу сплетня. Костиха старала ся укрити свої любощі в тайні, а особливе перед Дмитром, по котрім можна було сподівати ся, що запротестуэ. Тому Лавро, йдучи до Костихи вибирав такі години, коли знав, що Дмитро не забігне до хати і эго не побачить.

Але всьому буваэ кінець. Люде стали о тім балакати голоснійше, а відтак де-хто проговорив ся перед Дмитром.

— Дмитре! чому ти ліпше не пильнуэщ мами? Незадовго будеш мати тата....

Дмитро з-разу не зрозумів, о що ходить, але як эму пояснили і сказали, що до мами забігаэ Лавро, він запалав таким гнівом, що мало вістунови зубів не вибив. Таку вістку уважав він за просту обиду своєї матери, бо эму й на гадку не прийшло, щоби той висмівуваний Гаврусь, котрого прозивали безязиким, посмів сягати так високо.

Але дарма! Закутяне сміяли ся з Гавруся і не любили эго, за те Закутянки вважали эго за гладкого чоловіка, що знав світової маэри ліпше ніж першій-ліпший шляхтич від плуга та ціпа.

Дмитро, коли почув таку новину, побіг зараз до матери.

— Мамуню! чи то правда, що люде говорять, буцім-то до вас забігає Лавро?

— А як би правда, то що? — питає Костиха, котра хоч була таким питанєм заскочена несподівано, хотіла раз тую справу полагодити.

— Як то що? Та що з того буде?

— Він буде зо мною женити ся та й уже! Ми так умовили ся...

— А я нічого о тім не знав! Та як так може бути, щоби таке робило ся по-за мої плечі?

— Чи ти гадав, що я буду у тебе дозволу просити? Я своя господиня і твоя мама... я маю свою волю.

Дмитро запаленів від злости.

Та Костиха була хитра баба, не хотіла всього ставити на вістрію ножа відразу а воліла всьо полагодити по доброму.

— Слухай сину! розміркуй добре, що тобі буду казати, а признаєш мені, що моя правда. Другі в старшім віку виходять за-муж... мені доперва 35 літ. Як я віддавала ся, мені було 16 років, ну, а тобі тепер 19, то акурат так виходить. Ти в службі, а я сама на господарстві і не можу собі з дитиною ради дати (Костиха пробувала при тих словах заплакати). Тепер прийде на господарство чоловік розумний, бувалий і роботящій, то зараз всьо піде своїм ладом...

— Ото мама роботящого собі найшли! Таж то нероба, що эго порядний господар за наймита не приймив би!

— Е, то ще не рація. Яко наймитови эму може й не хоче ся робити, але на своїм буде инакше, бо то для себе. А силу має... хлоп здоровий... бо таки правда, нічо эму не бракує...

— Але бійте ся Бога! ціле село буде з нас сміяти ся....

— Я собі з того ніраз нічого робити не буду! Нехай сміють ся, аби нам було добре...

— Чекайте-ж, мамуню! Як би ви віддали ся, я би не міг виреклямувати ся від війська, а хоч-би й не те, то коли я оженю ся, де я пійду з жінкою, як тут буде вітчим?

— Ого-го! чим ти журиш ся? Не бій ся! Вуйко знає ся з панами і певно тебе з війська увільнить, а як засядеш на вуйковім, то тобі й не схоче ся впроваджуватись до такої мізерної хатини... Вже, сину, хоч що говори, а я таки так зроблю, бо я

без него не можу жити...

Костиха мала на Дмитра великий вплив ще з дитинячих літ, для того то й тепер Дмитро не посмів остро виступати проти матери. Та ще підлещувала ему згадку, що він засяде колись на вуйковім і стане великим паном. Дмитро здвигнув лише плечима і пійшов до вуйка.

Шевко їздив того дня до міста, тож Дмитро аж не знав, як эго діждати ся, щоби виговорити перед ним своє горе. Скоро лише вуйко приїхав, Дмитро вибіг аж на ворота.

— А що ти, Дмитре, так скривив ся?

— Ой вуйку, біда моя!

— Що ся стало? говори!

— Скажу в хаті...

Війшли до хати і тут Дмитро розповів всьо дочиста.

Шевко вислухав уважно та й каже:

— Здуріла баба та й годі! Видно, що чоловік дуріє, як ся волод сіє і як сивіє... Але ти, Дмитре, міг би сам собі порадити...

— Та як?

— Буком!

— Таж то мама!...

— Е, маму лиши, а паничеви випари спину, щоб ему від хотіло ся весіля... Потому я з мамою поговорю сам...

Дмитрови така рада подобалась і чудував ся собі, чому він сам не попав на таку гадку... Тепер роздумував, як би то виконати. Він наглядав пильно свою хату. Через те навіть занедбував ся в роботі.

Вуйко спостеріг се.

— Ей бо, Дмитре, то шкода часу! так нічого не зробиш. Твоя хата з тамтого боку потоку, з-відси не побачиш нічого, а хоч-би ти по цілих днях сидів дома, то нічого з того, бо він власне не прийде тогді, як ти э. Але зроби так: скажи мамі, ще нині в вечер, що завтра їдеш скоро день до міста. Я замість тебе вишлю Гринька, а ти скриєш ся, ну, та й тогді роби, як знаєш...

Дмитро пійшов таки того вечера до матери.

— Чи не маєте, мамуню, якого діла до міста, бо я завтра їду скоро світцьь Вуйко посилає мене.

— Та купи мені.. наперсток, бо той дуже подіравив ся,

не можу навіть латки до сорочки пришити.

— А який купити? жовтий, чи білий, і як за великий?

Костиха зраділа, що Дмитро цілий день не буде дома, та й так лиш на вітер сказала про наперсток, хоч їй зовсім не було треба.

— Купи Дмитрусю жовтий, такий, знаєш, середний... Ось тобі дві шістки... або ні! на, маєш риньського... може собі що купиш... Ти так працюєш тяжко та й на нас всіх стараєш ся, а ніколи собі нічого не купиш... Може собі купиш файку, або хустку на шию. А тепер, дитино, йди спати, бо завтра треба встати рано, то щоб тебе головка не боліла... Шануй, Дмитрусю, здоровлє, бо то найдорозший скарб...

Дмитро лиш посміхав ся від такої речі своєї матери.

Я вже тепер ледви на ногах стою, а очи аж злипають ся.. Нині рано вуйко збудив, ще було темно, та тільки наробив ся, що рук собі не чую... Зараз іду спати... Доброї ночі!

Костиха по відході Дмитра скоренько дала Лаврови знати, що може приходити безпечно, бо Дмитра не буде.

Лише змеркло ся, прийшов Лавро. Костиха післала за горівкою.

— А що там, сем, ваш клюк робить?

— Та казав, що буде зле, як ми поженемо ся, але то вже моя річ, щоби так було, як я схочу.

— Шон гут! Най ми поберемось, то я так эго виабрихтую, що пізнає, по чому локоть... Затрацена мерга, корпо ді омалє детта!

Коли собі так любенько розмовляли, попиваючи горілочку і закусуючи пиріжками, Дмитро не пійшов до дому, лише засів у буряні під плотом. Скоро побачив Лавра, хотів таки зараз кинутись на него, але ще повздержав ся. Він був подразнений, серце товклось, наче-б хто молотком товк у груди. Від так хотів вийти до хати і там эму справити свати, але й сего не зробив. У хаті Костиха певно станула би в обороні Лавра, а з матерію дертись якомсь ніяково. Отже рішив ся ждати на дворі, поки Лавро не вийде з хати. Але Лаврови ані сніло ся виходити тепер, коли чув себе так безпечним.

Дмитра взяла нетерплячка. Він ждав так під плотом зо дві години, аж эму ноги потерпли.

— Е, я тут до рана не буду сидіти.... Треба эго викликати на двір... але як?

Дмитро вихопив собі доброго колика з плота і став ходити довкола хати. Відтак підійшов під вікно і гукнув:

— Горить! гей! Утікайте!

В хаті заворушились. Вони не знали з котрого кінця горить, бо не бачили нігде світла. Кинулись бігти на двір. Лавро вийшов перший, бо Костаха метнулась збудити доньку.

Як іно Лавро вийшов за поріг, Дмитро замкнув сінні двері на защіпку.

— Що то за алярм? — питає Лавро.

— Почекай, татуню! я тобі такий алярм зроблю, що десятому будеш заказувати, як вдовам голови завертати!

В тій хвили держав уже Лавра за чуприну, перевернув під ноги спиною до гори, придавив колінами за карк і став бити коликом, куди попало. Лавро, видно, не був силач, а тепер і кричати не міг, бо лицем заповоров у болото. Костиха кричала в хаті, дівчина собі, і термосили двері.

— Не бійтеся мамуню, не горить ніде! Я тут... не бійтеся! — і бив дальше, аж лускіт ішов.

Костиха зміркувала, кого бють.

— Ой, Дмитре! ти проклята дитино! за що ж ти эго так караєш? Таж він тобі буде татом...

— Я длятого эго тепер бю, бо потому якось не випадає тата бити, — говорив Дмитро і молотив дальше. — Маєш зло дію! ти пройдисвіте, волоцюго! А як ще раз тебе тут прихоплю, то убою на смерть!... Тепер марш!

Дмитро зліз з Лавра, підніс эго обіруч до гори проти себе і майже виніс до перелаза та бебевхнув ним на улицю як приколотком соломи.

Лавро стогнав тяжко, піднісся на-силу і пійшов в чотири боки по під плоти до дому. Він не посмів і словом обізвати ся, бо Дмитро готов підбічи та побє ще дужше.

Дмитро, сапаючи тяжко, відчинив сінні двері і випустив маму, що дерла ся на двір.

— Де він? де Лавро?

— А то був Лавро? Я навіть не знав... я гадав, що то злодій господарить коло нашої хати...

— Я-ж до тебе кликала, що то Лавро!

— Ба! мама вже тогди кликали, як я эго зачав бити, то трудно було переставати... він міг би мене вибити....

Костиha зміркувала, що Дмитро собі з неї жартує. Она ще більше розсердилась.

— Та яка мара тебе наднесла тепер?

— Та яка мара? Я сам прийшов.

— Таж мав эсь їхати до міста!

— Ну, я поїду завтра, а до рана ще далеко... Не бійте ся, мамо, буде наперсток... я не забуду... Доброї вам ночі!

Дмитро пійшов до вуйка і поклав ся спати в стодолі.

Прокинув ся скоро день і став порати ся коло коней, вибираючись в дорогу.

Вийшов вуйко.

— А де-ж Гринько? Ти прецінь не їдеш нині...

— Та чому маю не їхати? Я вже по роботі...

— Коли?

— Ще вчера. Так эм, вуйку, випарив, що а! Буде лизати ся якій місяць...

— Добре справив ся! Ну, їдь до міста, а я мамі сам ще скажу, щоби не дуріла.

Ще того дня побачив Шевко Костиху, як ішла селом.

— Сестро! ходіть но сюди, щось вам маю сказати!

Костиha догадала ся, що Шевко хоче їй сказати, але годі було не пійти.

— Ну, коли весіла, сестро? Може й за старосту попросите?

— Та я, панэ брацэ, гадаю в осени... та й певно, що буду просити, коли не погордите та не відкажете.

— Ти, бабо, на правду дуріэш! Чи ти собі зміркувала своім дурним розумом, що з того вийде? Я тобі зараз скажу. Лавро не дасть собою так помітувати, як покійний Кость. Во зьме тебе за косу і будеш в гіркий черепок плакати. Потому — то знаний п'яниця, буде з хати виносити всьо, що під руку попаде, та таскати в коршму, а за кілька літ пійдете обоє з торбою. Раджу завчасу купити собі ліру і вчити ся дідівських пісень. Далі — Дмитро пійде до війска, бо вже-ж на господарстві буде чоловік, то реклямувати не можна, а як верне, то твого Гавруся пражити буде на кождім кроці, поки вас обоє не викине на улицю, бо се эго хата... розуміэш? Эго, а не твоя,

бо я для него эї поставив та й щоби ти мала де старі кости погріти, але не для твоїх кавалерів, таких безязиких волоцюг, як той Лавро....

— Я маю і свого поля досить, то вистане для нас двоїх...

— Коли ти дурна коза! Дмитро як схоче, — а я' постараюся о те, що схоче, — то тебе за тиждень по весілю з хати викине і сам буде господарити, бо инакше я эго з війска не увільню, а тогді поставте собі з Гаврусем шатро' на опусті, там, де звичайно ставлять зайшлі цигани. Буде вам добре, як голубятам у гніздочку: ти будеш ворожити, а він найчить ся завчасу коней красти — а може вже уміэ?...

— От' не сміяли би-сьте ся з мене бідної! Я вже й так маю з себе досить... Вчера той гунцвот' Дмитро так эго тяжко скарав...

— Дуже файно зробив! хвалю эго за то і кажу тобі, що ледви чи дожиэ твій Гаврусь з цілими ребрами до вінця..

Костиha відійшла хоч не покидала тої гадки, що мусить віддати ся за Лавра.

Иншої гадки був трепер Лавро. Він ледви заволік ся до дому і зараз післав по стару Білецьку, щоби эму що порадила. Стара оглянула тіло Лаврове, поприклала масти цілющої та й каже:

— Не ходи Грицю на вечерниці, бо бють...

Таким способомвилічив ся Лавро не лише з побоїв, але і з любощів. Він був би не лише не пійшов до Костиhi, хоч она переказувала до него, але навіть не хотів на ню подивити ся, коли прийшла эго відвідати.

— Марш цум тайфель! ферфлюхте багаж! Твій синок так мене тяжко сплейзерував... не хочу тебе знаць!

Тепер Костиha стямила ся, а по кількох днях тихого плачу забула на своэ весілэ.

— Слухай Дмитре! — каже одного дня Шевко, — тобі, небоже, пора до дому, та пильнуй мами, щоби знов якій кавалір не підібрав ся. Треба й о твоім війску подумати, бо яко наймита тебе не виреклямують. Зачинай господарити сам. Я о тобі не забуду і будемо собі взаїмно помагати. Далі-далі треба буде подумати й о жінці...

Таке предложенэ було Дмитрови не на руку, бо оно віддалювало эго від задушевного пляну остати на вуйковім го-

сподарстві а відтак взяти якусь таку невидану богачку, якої в Закутю нема.

— Та мені ще час женити ся, — каже смиренньо Дмитро — а у вуйка мені так добре, що певно й на своїм ліпше не буде.. От вуйко вже далі зачнуть старіти ся, то все я таки доглянув би всего ліпше, ніж наймит та й вірнійше..

— О твоїй вірности, Дмитре — сказав на те Шевко — я знаю, і я тобі того не забуду, лише будь дальше такій, як до тепер. Але ти не для мене жиєш, а для себе. Годі тобі вислугуватись для мене — треба й о собі подумати. А ми прецінь за море не розходимось. Як би мені чого до тебе було треба, то закличу та й прийдеш. Тобі треба конче в дома бути, бо добре, що ти одного каваліра відправив, але як трафить ся такий другий, що буде міцнійший від тебе, що тогді зробиш? А може й так трафити ся, бо твоя мама ще собі нічого, а такий кусок дуже ласий. Влізе тобі вітчим у хату, розтратить всьо, пропэ... А вже грунтець заокруглив ся, эсть де що і в оборі і в коморі... шкода би..

Дмитро не перечив ся дальше. Він рішив ся не спускати з вуйка ока і підлещуватись эму дальше, удавати безінтересового, а свою гадку вкрити на самім дні душі, щоб і в сні не зрадитись.

Шевко дав эму на початок пару коней.

— За виратуванэ Олюньки — сказав — належить ся тобі оден кінь, а другого даю тобі за твою ширість до мене. Віз мушиш собі сам справити, а поки-що позичу свого, як буде треба.

Дмитро осів на своїм і став господарити. У вуйка навчив ся пильности, ощадности і всякої господарської роботи, а що був сильний як медвідь і тверезий, то все эму йшло легко як по маслі.

Костиха розстала ся тепер з думкою віддавати ся. Тепер не було навіть нагоди зробити яке-небудь знаомство, бо Дмитро пильнував эї як ока в голові. Не удержалась теж при года Лавра в тайні, а всякій вдовець чи молодець волів би пійти до Дністра утопити ся, ніж посягнути за Костихою. Костиха, хоч мала великій вплив на свого сина, то однак на тій одній точці бояла ся переконювати сина.

ХІІІ.

У Лукашового Андрія пійшло від тої болючої події всьом иншим ладом. Ганна віддала тепер керму всього господарства в руки чоловіка, котрий, захопивши собі власть і посмакувавши в ній, був би ні за що не хотів зійти до своєї попередньої ролі.

Тепер всім було лекше жити. Ганна не раз пробувала панувати, але Андрій гримнув зараз на ню і баба не знала куди дівати ся. Впрочім Андрій був лагідної вдачі і не надуживав свого панованя.

Олюньці полекшало. Тепер она мала за кого сховати ся в потребі, бо вуйко любив її і не раз на Ганну посварив, коли побачив, що знущає ся над дівчиною. О тім, щоби Олюнька пасла худобу, і бесіди вже не було. Олюнька робила в поли, в огороді з вуйною, зимою пряла. Вуйна не перестала ненавидіти її, а що не могла инакше виляти на ню своєї злости, то мстила ся тим, що нічого її не вчила, що жінка повинна вміти, бо инакше ніколи не буде доброю господинею.

З Олюньки стала дівчина гарна на ціле село. Почали за нею і хлопці заглядати, але Ганна, де лиш могла, відганяла їх і відстрашувала. Она тим матерям, що мали дорослих хлопців, розповідала на ухо різні, несотворені річи на Олюньку. Она як огню бояла ся тої хвилі коли би Олюнька мала вийти за муж, бо тогді не лиш віддавай грунт і уступай ся з хати, але ще й рахуй ся з того, чого нема. Тих рахунків она найбільше страхала ся. Впрочім она знала, що колись оно скінчити ся мусить, але коби хоч не тепер, коби хоч трохи дальше тую неминучу конечність відтягнути, хоч би дівчина за той час і посивіла....

На тім всім Андрій нічого не розумів ся і для того не перешкаджав жінці. Эму й на гадку не приходило, щоби колись мало бути инакше, як э тепер.

Парубки подовідувались від своїх матері про різні хиби Олюньчині і стали собі розказувати на ухо, а вкінці всі довідалися, що Олюнька така дівка, що бодай нікому не довелось женити ся з нею. Олюньці було се зовсім байдуже. Она нігде не ходила. Заєдно була при роботі, а в неділю або сьвято коли другі дівчата ідуть на музику, Олюнька сяде та читає книжку або виспівує пісні з молитовника. З-за того то она й не могла довідати ся, що про неї по селі говорили.

Але був хтось в Закутю, що думав заєдно о подружю Олюньки. Шевка не покидала тая гадка, що Олюнька лиш для Дмитра пара.

— То видиш, Мариню — мовляв він до своєї жінки — красної пари не було й не може бути. Олюнька з доброго шляхотського роду, дівчина честна, роботяща, по музиках не ходить — ну, і хороша як пані! А Дмитро хлопець лепській і я все кажу, що в нім пливе добра шляхотська кров... Я їх мушу злучити, аби не знаю що!

Шевкова не перечила чоловікови, бо й сама бачила, що пара буде дібрана, а бодай так їй здавало ся.

— То акурат так, як би ми обоє! — мовив дальше Шевко. — Дмитро не дасть собі в кашу дмухати, а Олюнька спокійна і смирна, а так повинно бути, бо се по божому. И маєточок у неї є — є коралі, у мене сотка і двацять пять моргів доброго ґрунту...

— Оно всьо добре — замітила жінка, — але я незнаю, чи то ще не завчасу? Він ще молодий, а она ще таки дитина та й не знає, чи чого навчила ся...

— Ти все зі своїм! — перебив Шевко, — чому не мала би навчити ся? Або то святі горці ліплять? Впрочім як не навчила ся, то вже хиба й не навчить ся у вуйни. Скорше вже при Костисі доучить ся того, чого не вміє. Або-ж то Олюнька пійде на самостійну господиню? Дмитро не викине мами, а при старій навчить ся таки скорше, ніж там... Кажеш, що молоді, а я своє говорю, що не кай ся рано встати, а молодо оженити ся. Коли-ж віддавати ся? як коса посивіє? Моя покійна мама, як віддавала ся, мала пятнайцять літ, а прецінь жила девятьде сять. Олюнька має тепер шіснацять — сама пора!

Шевкови тая гадка так дуже подобала ся, що задумав таки зараз виконати її. Думав ще кілька днів над тим, а вкінці

післав за Костиною.

— Чуєте сестро! не час би то вже Дмитра женити?

— Або я знаю? Може би й час....

— А з ким? — питає Шевко.

— Треба би когось пошукати... та чей-же не з ким-будь...

— Певно, що так, але для Дмитра лиш одна тут пара....

— Не знаю, кого ви думаєте, панє брацє!

— А Олюнька Лукашова? що?

— Може би й Олюнька, але треба би то добре розгадати.

— Що тут довго гадати? Ось дивіть: Дівчина ладна на все село, і добра, о тім всі люде знають, та й маєток є ладний. Буде вас слухати, як рідну маму, бо она в добрій руці була, та й будете мати спокійну годину на старість... Знаєте, сестро, пійдіть ви самі до Ганни і розпитайте, як там? Вам бабам найліпше такі діла удають ся. Погадайте о тім, що Дмитро став би відразу заможним господарем..

Костиha заки пійшла на обзорини, порадила ся з сином. Дмитро сказав:

— Як би то, мамо, радив хто иншій, а не вуйко, я би на Олюньку й не подивив ся, але з вуйком годі перечитись. Хоче так, най буде так! Як би хотів мене і з старою бабою оженити, то й так було би добре. Я вже того певний, що він всьо запише мені, а нікому другому. Я знаю, що они з братом-ксьондзом поперечили ся страх! Сам я чув під дверми, як сварили ся, і вуйко сказав, що эго дітям не дасть нічого.... волить першому-ліпшому шляхтичеви записати. А хто-ж є у него першій і ліпший шляхтич, як не я? Поводив ся зо мною як з власним сином... ну, і всьо до того йде, що я буду на Шевковім.... Таки, мамо, зберіть ся і йдіть до Ганни розвідати..

Костиha була хитра баба і не хотіла поки-що перед Ганною показувати, що она на-правду щось думає з Дмитром. Она хотіла лише так, буцім-то випадком кинути слово та розглянути ся ближше по хаті.

Костиha вибрала ся ніби-то в поле улицею попри хату Андріїв.

Ганна саме в ту пору порала ся з чимось перед хатою, як Костиha надійшла улицею.

— Дзінь добрий вам, пані Енджейова!

— Дзінь добрий і вам, пані Костьова! — відповіла Ганна,

оглянувшись, хто до неї говорить.

— Як там сего року у вас в огороді показує? — заговорила Костиха. — Виджу, файні у вас бураки...

— От собі, нічого.

Костиха тимчасом приблизилась до воріт, оперлась на них руками та й почала розказувати:

— У мене, чуєте, така біда, що страх! Якесь лихо сталося корові, ніраз не хоче молока давати! Вже що я не робила... і чари зганяла і підкурювала бзовим цвітом... нічо не помагає!

— А де ходить пасти ся? — спитала Ганна.

— Та на толоку... там, де й другі.

— Най би вже й на толоку, аби тільки не гонити на міст, до тої чарівниці Решетилихи, лише долиною, яругою, бо та відьма молоко відбирає.. То вже не одному таке трафило ся я сама торік дослїдила того. Тому я би не дозволила ні за що туди гонити мої корови...

— Е, та що вам, пані Енджейова! Ви маєте ким послужити ся, то можна вам гнати, куди хочете, а у мене одна дівчина, то жене, куди може.

— А у мене так багато челяди, чи що? Що ви говорите?

— Не ображайте Пана Бога! — каже Костиха. — У вас троє своїх дітей та й Олюнька...

Ганна махнула рукою, буцім-то хотїла сказати, що з Олюньки не великій для неї пожиток.

Бесїда перервала ся, та Костиха не була тому рада.

— Ви, пані Енджейова, будете десь далі Олюньку віддавати....

— Віддала би ся, як би якій кавалір трафив ся, але тепер тяжко... Кождий шукає чогось лїпшого та й вибирає.

— Е, та ще би Олюнька не знайшла файного кавалїра? — замітила Костиха, — таж она богачка на ціле село...

— Правда, що ніби то богачка, але то ще не всьо, чого до щастя потреба..

Ганна зробила таку таємничу міну, мов-би она Бог зна що мала сказати на Олюньку.

Костиха зацікавилась і стала допитувати дальше:

— Та що би їй бракувало? Дівчина вродлива, навіть кра-сна, спокійна, ніде не ходить....

— То всьо мало! А як би я вам стала розказувати, то би

на воловій шкірі не посписував... Та прошу ближше!

Костиха відхилила ворота і вийшла на подвір'я.

— Ну дивіть ся! — сказала она, — хто би ся того сподівав? А мені радили, щоб эї мій Дмитро сватав...

— Ваш Дмитро? Бійте ся Бога! Она Дмитра не варта... Для него не такої жінки треба, бо то хлопець файний, робітний... эго шкода!

— Але прецінь скажіть, пані, бо я повинна знати, коли йде о мою дитину... Мушу эго перестеречи, бо эму також дівчина в око впала.

— Ой, бійте ся Бога! не губіть дитини! А то би-сьте собі ящірку взяли до хати! она би вас незадовго так взяла за лоб, що ну! — говорила з-тиха Ганна. — Поки ще була під мою рукою, то тримала язик за зубами, а тепер, кажу вам, як виро сла і пійшла ніби-то під руку мого чоловіка, гірка моя година! Перед людьми ніби то смирененька, як ягня, а коли ніхто не дивить ся, го го! А нехлюя, нероба, сама з під себе не вимете й не винесе. А такій вам туман! нічого-нічого не навчить ся. Прошу вас, дівка як тополя, тільки літ учу эї а она вам не вміє горця умити, голки в руку взяти... Я би эї охотно з хати дала, відрекла би-м ся всего, але що-ж? ніхто не хоче брати, а я би собі на совісти мала, як би-м кожного не перестерегла...

— Та то нераз така відміна трафить ся, — притакнула Костиха.

— Ой, правду ви сказали, що хіба якась відміна, а не людска дитина... Я би й мому ворогови не радила брати эї, не то вам...

— И мені так здає ся, що шкода заходу... Бувайте здорові!

Костиха пустила ся до воріт.

— Идїть з Богом та бійте ся Бога, пильнуйте дитину, що би собі голови не завертав, бо гірка буде эго година...

Костиха була вже за воротами, та аж росла з радости, що так легко удало ся їй вивідати всьо, що їй треба було знати. Тепер, як розкаже Шевкови, той певно не буде налягати, щоби Дмитро женив ся з Олюнькою. Костисі все здавало ся, що Олюнька за мала пара для Дмитра. Она тому подружю не була рада, тож і хотїла конче вірити в слова Ганни і вірила. Як би не те, вона би зараз пізнала, що Ганна бреше.

Шевко був у хаті, коли Костиха прийшла до него.

— Панэ брацэ, шкода заходу!

— З чим?

— Та з тими сватами до Олюньки.

— А ви вже там були?

— Йду простісінько з-відтам. Я так буцімто не за тим зайшла до Ганни і розпитала всьо дочиста.

— Хиба Ганна не хоче?

— Та о тім і бесіди не було, але она мені на Олюньку наговорила таке, що я би ні за що в світі не дозволила, аби Дмитро з нею женив ся. Та то вам така ящірка, нероба, нехлюя, неук...

— А я вам кажу, що Ганна бреше! — відрубав Шевко. — Я Олюньку ліпше знаю, ніж хто другій. Она була й у нас дві неділі. То така спокійна дівчина і зовсім не лінива. Але з того всього, що мені говорите, я виджу, що Ганна не хоче эї віддати за-муж, і я знаю чому. Йй, видите, трудно прийде ся грунтець віддавати, длятого й відганяэ женихів. Я чув уже трохи о тім, що она людей відстрашуэ від Олюньки, але нічого не казав, бо се мені трохи на руку. Гадаю: не буде других, то лекше прийде Дмитрови, а они обоэ як би сотворені для себе...

— Ганна каже, що она вам не вміэ ніякої роботи господарскої...

— Коли так, то дивую ся, що Ганна така без чола, що може до такого признавати ся! А хто-ж тому винен? Не сором же то для неї, що за тільки літ нічого эї не навчила?

— Она каже, що Олюнька такій дурний пень, що нічого навчити ся не хоче...

— О! знов неправда! Як би она була така тумановата, то би й читати не навчила ся, а се-ж більша штука, ніж шити. А прецінь учитель дуже эї хвалив, казав: она у мене перед всіми дїтьми.. Я лиш дивую ся, що ви, сестро, така розумна жінка, а так легко дали себе вивести в поле. Нема що казати, Ганна хитра баба, але зо мною она не потрафить!

— Я чогось, панэ брацэ, бою ся....

— А я вам кажу: не бійте ся нічого! Всьо буде добре і будете мати добру невістку. Скажім навіть, що она на-правду нічого не вміэ, ну то що? Або ви эї не научите? Лиш припилуйте эї щиро, а побачите що за пів року буде з неї така госпо

диня, аж любо!... Тепер я сам возьму ся до того. В тім уже моя буде голова!

Костиха пійшла до дому.

Шевко рішив ся поминути Ганну, а обговорити діло з Андрієм. Зараз прикликав до себе Гринька наймита.

— Гриньку! пійдеш до Лукашевого Андрія, та так, щоб Андрієха не знала і не бачила тебе, і проси эго до мене. А кажи виразно, щоби жінка о тім нічого не знала. Розумів?

— Розумів! чому ні?

Гринько ишов улицею по-при хату Андрія, оглядаючись на всі боки осторожно, щоби не побачила эго Ганна. Она сама в тій порі робила щось в огороді з Олюнькою. Гринько схилив ся таки по під пліт і зайшов перед хату, де вже Ганна не могла эго видіти Андрій ладив щось коло воза на подвірю.

— Панэ Энджею! — каже Гринько з-тиха, — пан Шевко просили вас чогось зараз до себе, та так, щоб ваша жінка не знала.

— Добре, я прийду незадовго.

Гринько скрутив у другу улицю і щез межі плотами.

Андрій покинув сокиру, надягнув полотнянку і перейшов через перелаз. Ганна побачила эго, але не мала смілости питати ся, куди йде. Андрій, щоб не звертати на себе уваги жінки, каже:

— А уважайте там на хату! Я йду до коваля, щоби мені зладив сворень до воза...

Андрій був цікавий, чого эго Шевко кличе, і эму анї на гадку не прийшло, щоби се тикало ся сватів.

Шевко попросив эго до ізби.

— Я вас, панэ Энджею, просив сюди за-для Олюньки. Я хочу эї сватати, ну, а що ви эї опікун, то я хотів перше з вами по-тихо поговорити.

— А за кого-ж?

— За Костевого Дмитра.

— Або я знаю, чи то буде добре?

— Чому би не мало бути добре? Тому хлопцеви нічого закинути не можна, бо то вам парубок на своїм місци. Був тільки лїт у мене і я эго випробував на всі боки та й можу кождо му заручити, що в нїм пливе добра шляхотська кров... От нічого довго думати! Зроблю в осени весіле та й Олюнька пійде до хати Дмитра.

— Мені здає ся, що она ще молода, — замітив Андрій, — та то їй що-лиш на сімнацятий рік пійшло...

— Так? на сімнацятий? А я гадав, що їй ще лиш на шіснацятий... Коли так, то ще ліпше.

— Та все ще молода... і я ще не гадаю її віддавати.

— Ну, як хочете! Але я Дмитра сеї осени мушу оженити... з війська він уже увільнений. Ні, то ні! треба деінде шукати. Але я мислив, що оно для вас буде ліпше. Ось дивіть: Взяв би Олюньку до своєї хати, а вас би лишив таки в її хаті та й рахунків не жадав би, як опіка скінчить ся. Мали би-сьте святий спокій раз на все. А так не знаю, що буде. Трафить ся хтось Олюнці, хтось порядний. Ви їй не батько, тож не будете могли заперечити їй пійти замуж, бо як ви не позволите, то суд позволить. А хоч-би чекала, аж буде мати 24 роки, тогді і без позволення віддасть ся, як схоче і за кого схоче. Даймо на то, що той хтось не буде мати своєї хати і до Олюньки пристане. Тогді забирай ся вуйку хоч-би й серед зими! фора з несвого двора!... знаєте?... з чужого воза і серед болота злази! Отже розгадайте добре, заки скажете: ні! Я би остаточно й сам тої штуки потрафив, що би виєднав в суді для Олюньки позволенє пійти за Дмитра... але тогді Дмитро міг би бути твердший і може би схотів Олюньчину хату знов якому Іоганови винаняти. Погадайте добре! Я, видите, в тім ніякого інтересу свого не маю, але лише хотів би-м Дмитрови долю забезпечити, бо то мій свояк і добра дитина. Для него міг би я і в місті жінку знайти, але я волю шляхтянку. А може Олюньці з того буде яка кривда? Борони Боже! я за Дмитра ручу, що то добрий хлопець... Разуміте язици?...

— Та я, панє Якубє, против Дмитра нічого не можу мати... Певно, що хлопець добрий і господарний...

— А видите! самі кажете... Ну, як же?

— Та дай Боже в добрий час!

Подали собі руки.

— Але я би гадав, панє Энджею, щоби ви ще нічого не говорили перед жінкою... Баби готові нам псувати, а ви самі видите, що то добрий інтерес для вас. В неділю я прийду сватати.

Андрій попрощав ся і пійшов до дому. Було ему трохи прикро, що треба буде віддати грунт та й двоє робучих рук

убуде. Але до того муїло колись прийти: як не тепер, то в четвер — думав собі Андрій, як переступав перелаз.

Ганні, розуміє ся, не сказав о тїм ані слова. Так само Ганна не говорила ему ніколи о тїм, щоби хто коли старав ся о Олюньку.

В неділю по обіді появил ся Шевко в новій капотї з Дмитром та ще одним поважним шляхтичем в хатї Андрія.

Ганна, як побачила Дмитра, догадала ся зараз, чого гї гостї хотять. Она хотїла зараз утечи з хати і сховати ся під шопою, але Шевко придержав єї в порозї.

— Ов! Щось вам, панї Энджейова, не дуже милї гостї, коли утїкаєте... Та почекайте трохи та прийміть нас хоч добрим словом, коли не вином-медом...

Нїчого було робити. Ганна вернула ся від порога. Андрій попросив гостей сїдати.

— Може вже догадали ся, чого ми прийшли до вас з кавалїром, коли у вас є панна...

— Та певно, що догадали ся, — каже Андрій, — ми дуже вам радї.

— Та чого говориш, коли не знаєш, о яку тут панну ходить, — каже Ганна, котрїй саме тепер прийшло на гадку, чи не дало би ся своєї доньки за Дмитра віддати.

— Ну, коли так, то я скажу виразнїйше, — обзиває ся Шевко. — Ми прийшли з паном Дмитром Полошиньским до панни Гелєни Лукашової в свати.

Олюнька, як почувла тїї слова, хотїла утечи з хати. Друїду скоро сьвіт. Вуйко посилає мене.

— Ото ладно! та так утїкати перед шляхтою? Почекай трошки!

Олюнька вернула ся і залїзла в кут за запїчком, цїла чер вона як рожа.

— Дякую за честь, панове шляхта! а я Олюньки не маю ще до віддання, она ще дитина! — каже зі злостію Ганна.

— Як лиш длятого, — каже з натиском Шевко, — то нема страху, щоби єї не засватати.

Тепер обїзвав ся Андрій. Він зміркував, що Ганна буде перечити ся, а ему хотїло ся показати перед шляхтою, що тепер він пан у хатї а не Ганна.

— То, панове, всьо жарти, що моя жїнка говорить. Тут

лише моє слово буде мати вальор, бо я Олюнці опікун. Отже я позволяю і годжу ся на то, щоби Дмитро взяв Олюньку, як лиш она сама схоче.....

— Ну, певно, що так! — каже сват. — На милуваня нема силуваня.

Андрій звернув ся до Олюньки:

— Що-ж Олюнько? пійдеш за Дмитра?

Олюнька не обзивала ся, лише відвернена до печи лицем шпортала пальцем в запічку.

— Та бодай подиви ся на него, бо не будеш знати, котрий! — каже Шевко підходячи до дівчини. Він взяв її за плечі та повернув нею на середину хати. — Відтак в церкві могли би тобі підмінити, та замість файного Дмитра підставити якого каліку....

Олюнька поглянула з підліб'я на Дмитра і усміхнула ся. Але в її чорнім оці показала ся сльоза.

— Ну, говори! хочеш Дмитра, чи ні?

— Хочу, — відповіла несміло Олюнька, не підводячи голови.

— А пійдеш за него з доброї волі? — питає дальше Шевко.

— Пійду..

— От і ладно! Видно, що розумна дівчина, коли таким гарним шляхтичем не помітує. Отже памятайте панове добре, що шляхетно уроджена Гелэна Лукашова годить ся вийти за-муж за шляхетне уродженого Дмитра Полошиньського. Дай Боже щастя на довгій вік! Тепер поцілуйте ся!

Дмитро кинув ся на Олюньку, взяв її справно за шию і цілував, куди попало.

Шевко лиш підморгував на свого товариша свата.

— Де ти, Дмитре, навчив ся так гладко дівчат цілувати?... Видите, панє брацє, цілує як з книжки... Вірте-ж тепер тим вітрогонам в їх смирність! Показує, що дівчини боїть ся як огню а дайте ему волю, то цілує, аж лускає..

Андрій шепнув щось Ганні. Она пійшла до комори, принесла хліб, масло, а сина післала за горівкою.

— Ба! де-ж хустка? — питає Шевко.

Ганна пійшла до скрині і виняла нову хустку, певно не для Олюньки приладжену. Показала Олюнці, куди має хустку

перевязати.

Посадили молодят за стіл. Гості посідали.

— Дуже добре зробило ся — каже Шевко, — так я люблю. По що то довгого м'явканя, як коти на даху?... Раз-два! та й по заручинах!

Першу чарку підніс Шевко.

— Коли вже так ладно стало ся, то най Бог благословить, з роси, з води, аби-сьте були багаті, щасливі і веселі, як свята земля в Петрівку! Любіть ся щиро, то й біда вам нічого не зробить. За ваше здоровлє! віват!

Дмитро випив до Олюньки. Она взяла чарку, поцілувала вуйка, вуйну і сватів в руку, випила трошки та поставила чарку на столі.

— Ну, коли-ж зробимо весілє? — питає Шевко.

— Та хіба аж в осени.

— Певно, що в осени, бо і робота тепер, і нема нічого приладженого. Приданим займе ся вже моя жінка, бо э на то у мене сотка, що лишив покійний Лукаш, царство ему небесне! Але треба і волю эго сповнити. Весілє буде тихе, без музик. Возьмуть слюб, поснідають у мене та й до роботи... Що то варті ті всі гуки-пуки та й п'яниченє через три дні або й більше?....

Гості перекусили і стали пращати ся. Дмитро поцілував Олюньку на пращанє. Она вже не соромилась і поцілувала эго теж. Шевко іно моргнув своїми довгими вусами і посміхав ся.

— На відході каже до Ганни:

— Мене не згадуйте лихим словом, пані Енджейова! Всьо ям пояснить ваш чоловік — мені не випадає. Тоді пізнаєте, то так буде найліпше, як лише може бути.

Але Ганна була лиха як чорт, хоч нічого не говорила, бо Андрій підтягнув собі трохи з тої оказії. Она бояла ся, щоб не повторило ся колишне... бодай не згадувати!

XIV.

Костиха приймила вість о довершених заручинах рівно душно. Олюнька не припала їй до вподоби. Она гадала, що Дмитро повинен би оженити ся що-найменше з попівною. Та що-ж було робити, коли таку пару вибрав ему Шевко, а Шевка трудно було дразнити. До того Дмитро ніраз не опирав ся воли вуйка; ему було се цілком рівнодушно, з ким вуйко каже женити ся, а коли-б вуйко колись зробув инакше, ніж як собі то Дмитро уложив, тогді і попівна ему ніна-що.

Стали лагодити ся до весіля. Шевкова поїхала сама до міста, накупила сукна, різних півсуконків, полотна, перкалю, піря на подушки, купила нову скриню хорошо в цвѣти помацьовану. Сорочки і спідниці дала пошити між шляхтянки швачки, хоч сама всьо помірjala і покраяла. Шевко купив білих баранів дрібненьких густих на кожух і два великі лиси на ковнір. Вижидали Іоська, щоби то всьо пошив, як треба.

Іосько був мандуючий кравець з третього села, що половину року проходив помежи люди з своїм молодшим братом Янкелем і заробляв голкою. Він ходив по дворах, по священниках і по заможнійшій шляхті. Эго всюди так хапали, щоби треба було эго бодай на місяць наперед замовляти. А хапал эго так длятого, бо робив добре, знав знаменито краяти, міг но шити а при тім не украв, як то уміли другі мандруючі кравці. Був се дотепний та й веселий жидок і міг заложити ся ю цілий місяць потрафити говорити одну казку за другою, ікаву, смішну, або таку страшну, що слушаючим волося дубом ставало. То оповіданэ казок нічого Іоськови не мішало в оботі. Він мав таку славу між шляхтою, що хто мав капоту зід Іоськової голки, міг сміло уважати ся за першого елэгант в селі. Іосько, прийшовши де на роботу, сидів так довго, эки

всього не покінчив. Аби не утік, то в горячій час, н. пр. перед Великоднем або Різдвом ховали ему чоботи під ключ. За той час харчував ся Іосько в коршмі, а впрочім живив ся яйцями печеними. Іосько набрав в тім не аби-якої вправи; він завивав сире яйце в мокре клочє і загребував в жаріюче вуглє. Одну лиш мав Іосько слабу сторону. Він всього дуже бояв ся — бояв ся розбійників, а ще більше собак...

Того Іоська спровадив Шевко до себе. Він мав пошити для Олюньки два шляхотські кафтаники, один зимовий на ваті, другій літний, сукману і футро жіноче сукном крите з лисячим широким ковніром. Крім того мав ушити для Дмитра нову суконну капоту і камізельку.

Шевко доглядав Іоська, як брав міру і як краяв сукно. Він на тім добре розумів ся, а жидови таки не довірював. Він мовив:

— Де ви виділи кравця, щоби не украв бодай кавалочка? Він би не витримав, хоч-би на сукні дідько хвіст положив...

Прикликали Олюньку під міру. Шевко робив свої уваги.

— Тільки не роби дуже тісне, бо то не на місяць ані на рік а вона ще виростє і погрубіє...

Олюнька тепер дуже змінила ся і виладніла. В її голові не могло то помістити ся, що она незадовго вирве ся з під опіки своєї вуйни і стане сама господинею. А мимо того она бояла ся тої незнаної будучности, як і кожда дівчина перед весіллєм, котра лиш поважнійше дивить ся на світ і житє.

Коли Шевко запитав ся про її волю при сватах, она не знала, що казати, але потішала ся тим, що коли Шевко її сватає, то мусить бути добре, бо він не може їй зла бажати, а покійний Луць казав єго слухати.

Зараз того дня, як відбулись заручини, Олюнька, скоро іно гості відійшли, побігла на цвинтар і довго молила ся на гробі свого дорогого дідуся. Відтак посиділа ще на могилі, поки не зайшло сонце, та аж тогді вернула до хати, як худоба з пасовиска вертала, куди йде, не виділа тих людей, що її на дорозі стрічали, і ні до кого слова не промовила.

В ночі не могла спати. В голові снувалась усячина як по млиньскім колесі вода. Олюнька не могла взагалі зміркувати: чи то на правду, чи тільки сон. Доперва по других півнях заснула, але не мала спокійного сну. Її станули перед очі свати,

а на постелі лежав умираючий дідусь. Він хотів щось сказати на слова Шевка, махав руками, підносив голову, але не промовив ні слова. Ему заперло дух і в горлі харчало. Відтак здавалося їй, що то не Шевко сватом, але дідусь сидить на лаві. Олюнька припала до него, обняла за шию і стала цілувати в лице та по руках і питала ся, чи вона добре зробила, що згодила ся вийти за Дмитра. Але дідусь не відповів нічого і сидів засумований та лиш по головці гладив її рукою. Она пробудила ся і стала шептати молитви за дідуся, але того сну не могла собі витолкувати ні на зло ні на добре.

Від дня заручин Ганна наче-б забула за Олюньку. Она майже не говорила до неї нічого, хоч поводила ся з нею добре. Часом лише договорювала їй:

— Тепер вже вуйни не потребуєш, бо незадовго будеш своєю панею, шляхтянкою...

Олюнька приймала докори рівнодушно, бо вже привикла ще до чого гіршого.

Дали на заповіди і назначили день вінчання. Оно відбулось в неділю. Гостей було мало — самі свої.

Просто з церкви запросив Шевко всіх до себе. Шевкова приладила обід, котрий протягнув ся досить довго. Молодята сиділи на першій місці. Музик не було зовсім. Над вечером стали гості розходитись до дому. Осталась лише Костиха і молоді.

— Слухай, сестро, — каже Шевко, — памятай бути для неї рідною мамою та не забувай, що она сирота і ніколи не зазнала доброї долі. Ти знаєш, яке зілєнько Ганна, і як она з Олюнькою обходила ся. Нехай бідна хоч тепер віджиє під твоїм оком...

— Ой певно, панє брацє, що кривди їй не зроблю. Она буде мені дочкою, коби лиш хотіла слухати.

Олюнька лишила ся ночувати у Шевка. Дмитро з мамою пійшли до дому.

— Що-ж ви, мамо, на те скажете? — питає Дмитро.

— Оно покаже ся, але як би то мало бути, що казала Ганна про Олюньку, то гіркий нам буде з нею світ...

— Та не знати, чого би мав бути гіркий світ? Коли она пащекувала Ганні, то мені або вам певно не буде, бо возьму та й вибю. Робити також мусить, бо не дам їсти — та й що? Але

все-таки з весною відберу ґрунт, куплю ще пару коней і заго-сподарую, як сам знаю. Таки правду казати — маэток ладний, а коли я вуйка послухав і оженив ся там, де він хотів, то мені то в-троє верне ся, бо вуйко тепер на певно мені запише. А то го разом буде більше, ніж я би не знат де оженив ся та й не знать якій посаг узяв. І то всьо буде моє власне, не чуже...

Костиха пізнала з тої бесіди, що Дмитро ніраз не любив своєї жінки, а оженив ся з нею лиш так, аби витревати до кінця в роли глибокого послуху для свого вуйка та й відтак загорнути эго маэток. Она з того тішила ся, бо так їй було вигід нійше. Не потребує дуже няньчитись з Олюнькою, учити эї, по водити ся з нею як з дитиною своєю, бо Дмитро певно не буде від неї того вимагати і до драчі межі ними за-для Олюньки певно не прийде. Але з тої бесіди показав ся Дмитро грубим матеріялістом, котрому всякі инчі чувства були зовсім чужі, незнані.

— А ти любиш эї? спитала Костиха для певности.

— Ледви... Може колись полюблю, але тепер она мені така сама, як би й яка стара баба, з котрою би вуйко казав ожени ти ся. Мені лиш одно на голові: стати ще більшим богачем, як вуйко, торгувати кіньми, волами і мати гроші.

Костиха погадала собі, що певно не буде сина намовля ти, щоби любив жінку.

— От розумна моя дитина! бодай ти сто літ прожив за то слово! І я так кажу, що гроші головна річ... За гроші дістанеш усього на світі і можеш мати десять жінок, як захочеш.

— А мені на чорта тільки жінок! — каже Дмитро, як уже входили до хати, — або я Турок чи що? З одною не знаю, як вийду, і як би Олюнька, не мала того, що має, а вуйко не був таким богачем, тогді она побачила би мене коло себе, як своє ухо.

Тої розмови мамуні з Дмитром не чув ніхто, ані Шевко, ні Олюнька.

Она бідна не стямилася ще з тих вражіннь, які сьогодні пережила. Шевкова не відступала эї кроком. Шевко, догадую чись, що жінка буде Олюнці давати які ради і науки, вийшов кудись, лишив їх самих в ізбі.

— Хвала Богу, моя дитино, що вже твоя недоля скінчила ся! Все оно инакше на своїм жити... Най тебе Бог благосло-вить, моя дитино, так як собі на то заслугуеш!

Шевкова обіймила Олюньку за шию і поцілувала в чоло.

— А як тобі гарно в тім чипку! От славна шляхтянка! Той твій Дмитро знав, що робить, та й хіба би дурень був, щоби такої ладної жінки не любив... Коби мені Бог був таку дочку дав, я би не знала де її посадити.

В очах Шевкої показали ся сльози, она зітхнула. Хотіла відігнати від себе сумні гадки і запитала Олюньку:

— А ти Дмитра любиш?

— Люблю, — сказала Олюнька та й сховала своє личко на грудях Шевкової.

— Люби эго щиро! Він добрий чоловік і варт того. Любіть ся, а Бог буде вас благословити.

Балакали довго в ніч. Шевко вернув.

— А йдете ви баби спати? га? — каже ніби то сердито. — Але перепрашаю! я забув, що то моґода пані Полишиньска, а я, старий, побачивши чипок, гадав, що то яка стара баба сюди прийшла. От раз шляхтянка! — сказав до Олюньки піднісши эї бороду легко в гору — пара з вас файна, ані слова!

Шевкова відвела Олюньку до алькира.

— Спи солодко, моя доню, а завтра вже будеш спати у своїй хаті... Добраніч!

Олюнька поцілувала эї в руку.

— Ну, що? правда, що я добре зробив? — каже Шевко до жінки, коли остали ся самі. — Такої другої пари в Закутю нема... хіба ми двоє... правда, стара?

Він поцілував жінку.

— Певно, що ти добре зробив, але чи не за поспішно? Найби були ліпше пізнали ся... А то Дмитро майже не знає эї, бо і по заручинах не хотів туду ніколи зайти...

— Е! ви жінки все своє... Не знать на що здало ся то м'явканэ молодят? Поберуть ся, то й полюблять ся, та й годі! Ми прецінь знаємо добре, яке одно і друге... обоє добрі. Ану-ж би тимчасом хто другій підсунув ся та й хопив нам дівку з під носа? Дмитро там не заходив, бо він взагалі до дівчат неохочій, але я знаю, що з таких молодців найліпші чоловіки бувають.

— Різно буває на сьвіті... Але мені здає ся, що Дмитро дуже захланний на маэток...

— Ну, то маэ маэток та й вже заспокоїть ся.

— Але я все таки бою ся, щоби він з Олюнькою не пово-

див ся за грубо. Оно таке бідне, прибите, таке заголюкане, що аж жаль дивити ся, з нею обходити би ся лагідно, як з дитиною...

— Най но, би з нею обходив ся зле або ударив эї, то злапаю за гичку і так вимолочу, що аж пірэ буде летіти! Бігме, що так!

— Я не кажу, щоби зараз мав эї бити, сего було би трохи за богато, але она така, що эї можна більше болючо вибити словами, ніж різкою.

— Ти Мариню, говориш як дитина. Трудно ж знов, щоби з нею цятькати ся... Але не сміэ эї навіть злого слова сказати, бо не знаю, що я би ему зробив!

— От най Бог боронить, щоби до того прийшло, аби аж ти між них мішав ся. Гіркий то вже сьвіт, як між чоловіка а жінку мусять пальці тикати другі люде.

На тім розговір скінчив ся і полягали спати.

Костиха зараз з першого дня рада була дізнати ся: чи правда се, що на Олюньку наговорила вуйна. Але трудно було зараз о всім дізнати ся, бо годі вже з першого дня починати сварку з невісткою, аби переконати ся, чи она вміэ відгризати ся.

Костиха зачала від чого иншого. Она заправила зараз першого дня Олюньку до роботи в хаті. То була найслабша сторона, з котрої можна було пізнати Олюньчині хиби. Она уміла з того або мало що, або й нічого. А Костиха відбувала з нею формальний іспит. Казала їй брати то одну, то другу роботу. Скінчила на шитю. Іспит випав зле. Костиха не дала того Олюньці пізнати, але затимила собі всьо добре і Олюнька упала в эї очах дуже низько.

Коли Дмитро вернув з поля, Костиха вийшла проти него і повела эго за собою до огорода.

— Нещаслива наша годинонька, сину! А то тебе Шевко убрав! Та то така нездара, що эї би хиба жидівка за наймичку взяла. Нічого тобі не вміэ зробитити, хоч на сьміх!

— Та може ще навчить ся, — каже Дмитро.

— Навчить ся? тепер, як стала замужною? Ого! пиши: пропало! Того треба учити ся дівчині, як їй десятый рік мине, але не замужній шляхтянці... Наша мала Мариня сто раз більше знаэ, ніж та стара гойда!

— Ет! Робить собі, що хочете... Ще би-м не мав роботи, та

тим собі голову сушив...

— Зле, сину, говориш! Ти собі повинен тим голову сушити, бо тут ходить о твою шкіру, о твоє житє. А що буде, як мене не стане, а Мариня віддасть ся? Не буде тобі кому сорочки вшити, ні випрати та їсти зварити. А ще, не дай Боже як би знайшли ся у тебе діти. Засмердів би-сь ся з цілою хатою!

— Не бійте ся, мамо! у нас дітей не буде...

— Ото-то! Як би діти, пропав би-сь в гною і в болотї.

Війшли обоє до хати. Олюнька сидїла на лаві і щось пробувала шити. Робота йшла їй незручно, голка не хотїла в руці держати ся, нитка путалась і мотала ся. Кости́ха трунула Дмитра значучо ліктем і показала головою на Олюньку. Дмитро усміхнув ся згїрдно, але не сказав нічого. Навіть не привитав ся з жінкою.

— Давайте мамо їсти! я дуже голоден.

Кости́ха стала ставляти миску на стіл. Она хотїла вже сказати, що най би ему жінка подала, що наварила, але здержала ся. Їй видало ся ще завчасно таке говорити.

Олюнька сіла враз до стола, та показало ся, що для неї не було здо́лої ложки, бо було лиш три всього в хатї.

— От! моя невісточка навіть о ложку не постарала ся! — каже ніби жартом Кости́ха. — Нинї ще мусиш їсти, якою можна, а завтра купить ся.

Она виймила з полиці стару; вищерблену ложку і подала невістці.

Олюнька не сказала нічого. Она не догадувала ся, яким духом дише до неї Кости́ха.

По обіді Дмитро пійшов у поле до роботи, а Кости́ха остала ся з Олюнькою дома. І знов Дмитро, вернувши з поля, не сказав Олюньці й слова.

Ішли спати. Кости́ха положила ся з Маринкою на постели. Дмитро ліг на лаві. Олюньці казала Кости́ха спати на запічку, бо на печі було ще горячо.

— Ти тут будеш спати! Повинно би тобі бути добре, а в зимі положиш ся на печі... там буде тепленько.

Запічок пуб вузкій і твердий, а о подушці Кости́ха забула...

Почало ся нове житє для Олюньки, але оно не було ніраз ліпше від передущого. День в-день одна й така сама робо-

та: то в поле йти з чоловіком, то дома з Костихою. Як були в поли, Дмитро нічого з нею не говорив, нічого ся не питав, хиба заговорив о тім, що тикало ся роботи, а більше нічого. Він поводив ся так, як би Олюньки коло него зовсім не було. А тимчасом люде, коли Дмитро йшов з Олюнькою в поле, ставали на дорозі і дивили ся на них.

— А то щаслива пара! аж любо подивити ся!... От бідна сирота! не зазнала гаразду дитиною, та най їй хоч тепер буде добре.

Люде завидували Олюньці доброї долі.

В дома Костиha і не гадала дечого эї навчити, обходила ся з нею як з наймичкою, котра не вміє ніякої роботи та чекає лише, щоби добути свого часу, а потому: з Богом!

З часом почала Костиha воркотіти, відтак стала таки вигадувати на невістку в голос та прозивати деколи помийницею.

Олюнька зносила всьо терпеливо. Она зміркувала, що ні Дмитро ні мама не люблять эї, то й не сподівалась від них щирого слова. Костиha эї лаяла, а їй бачилось, що то вуйна Ганна перекинула ся в Костиху. Лаяна з маленької дитини, поштуркувана і попихана, привикла до того і перед ніким ані одним словом не була би пожалувала ся. Лише коли оставала ся сама, давала свому горю волю — плакала тихо, утирала сльози і робила свою роботу дальше.

Она хотіла мати хоч одну щиру душу коло себе, котра би эї любила. Обернула ся до Марині, чоловікової сестри, але й тут не знайшла ні крихітки серця. Мариня, коли надивила ся що днини, як мама і Дмитро поводять ся з Олюнькою, стала й собі послугувати ся та помітувати нею і ніраз не гадала обернути ся до неї з добрим словом.

Олюнька замкнула ся сама в собі. Ціла эї розрада була, коли в неділю пійшла до церкви, а по обіді сіла в хаті і читала свій молитовник. Тогді звичайно не було нікого в хаті. Дмитро йшов до сусідів побалакати, Костиha виходила з Мариною теж. Тогді Олюнька давала волю своїм гірким думкам і сльозам та плакала, аж очи випливали. В сльозах тих топила своє горе. Нераз кортіло эї пійти на цвинтар на могилу дідуса, але саме тепер настала болотниста зимна осінь, а цвинтар був далеко за селом.

Олюньці ставало що-раз гірше. Не минуло ще три місяці від весіля, а вже Костиха давала їй їсти окремо, як наймицці. Пійшло з того, що Олюнька молоко процїдила не так, як треба. Костиха визвірила ся на ню, споганила її послїдними словами, вкінци, як сїдали до обїду, сказала, що з такою нехлюєю мерзко їй їсти, і дала їй в мисчинї окремо.

Дмитро нїраз не мішав ся до того, що это мама вирабляла з жінкою. Это се нічо не обходило. Хочби одно слово обїзвав ся за нею, то ні! Олюнька проковтувала сльози, але не обороняла ся ні словечком.

По одній такій домашній бучи післали Олюньку за чимось до Шевка. Костиха з-першу ніколи її там не посилала. Она бояла ся, щоби, Шевко не випитував Олюньку, як їй живе ся, а она щоби з де-чим не виговорилась. Але тепер Костиха так з тим зжила ся, що їй здавало ся, буцім оно так мусить і повинно бути, буцім Олюнька на те сотворена, щоби на ню заедно гулюкати, сварити та помітувати нею. Тепер післала її до Шевка, забувши, що она може її зрадити.

Олюнька плакала через дорогу. Аж перед хатою обтерла сльози.

Шевкова дуже утішила ся нею, приймила її радо.

— А то горда шляхтянка! навіть не покаже ся на поріг! — і стала її цілувати. — Та чого бо ти, моя доню, така червона на лиці, а очи аж кровію набїгли? Чи не хора, або, не дай Боже, не плакала чого?

— Я, тїтко, не плакала... се від вітру так очи почервонїли і зайшли сльозами...

Олюнька хотїла осьміхнути ся, хоч серце краяло ся. Она ужила цілої своєї сили, щоб не розплакати ся перед Шевковою, бо ні за що в сьвітї не хотїла зруджувати своєї долї перед людьми.

Шевкова повірила. То, що лице помарнїло, приписувала їй причинї... Се вже було три місяці по весїлю...

— Ну, а як же тобі живе ся?

— От, як в господарствї при-роботї...

Олюнька поладила орудку, за котрою післала її Костиха, і забирила вертати.

— Та посидь ще, Олюнько, і скажи де-що, — задержувала її Шевкова. — От незадовго верне "мій" та утішить ся тобою..

Олюнька бояла ся здибатись із Шевком. Перед ним могла з де-чим виговоритись, а она того дуже бояла ся, бо тогді доперва Костиха видерла би їй очи.

— Ой не можу, тіточко, не можу! тепер дуже пильна робота. і мамі борзо треба, — лепетала Олюнька і спішила ся відходити.

— А що тепер робите? — питала Шевкова, як Олюнька була вже на порозі.

— Дмитро молотить, а ми лушимо фасолю.

— Та зайди ще коли до нас, Олюнько! — кликнула Шевкова за нею в слід.

Костиха по відході Олюньки зміркувала ся, що не треба було эї пускати до Шевка, щоби з чим не виговорилась, але вже було за пізно эї завертати. Тепер, як Олюнька вернула, хотіла Костиха довідати ся, чи она не пожалувала ся з чим перед Шевками.

— А ти мені, небого, ніде не виноси з хати, що тут говорить ся, бо буде з тобою зле!

— Або я що виношу?

Костиха не мала сьмілости висказати ся прямо, чого она боїть ся. Треба було инакше о тім довідати ся.

— Зайди но, Дмитре, нині до Шевка і довідай ся, чи наша красуня не набрехала чого на мене, — каже Костиха, увійшовши до Дмитра до стодоли.

— Та чого я там пійду? щоби вуйко мене поганьбив?

— За що тебе маэ ганьбити? або ти їй коли зле слово ска зав, чи що? Можеш і забожити ся на то.

Дмитро винайшов собі якусь орудку і зайшов до Шевка. Эго привитали радо.

— Щось ти, Дмитре, занадто з жінкою пестиш ся!... не можна тебе ніколи побачити.

— Та от, як то при роботі... нема коли.

— А що там Олюнька? Як живете з собою?

— Добре, Богу дякувати! Олюнька ще не привикла до го сподарскої роботи, але навчить ся..

— Чому би не мала навчити ся? або до того треба такої великої філософії?

Дмитро зміркував, що Олюнька не пожалувала ся тут ні на що. Він був з того рад, бо не хотів ні крихти утратити у вуйка доброї слави.

Шевкам ані через голову не могло перейти, аби Олюнька була така нещаслива, якою она була дійсне. Вправді Шевкова говорила чоловікови, що Олюнька помарніла на лиці, але обоє приписували се иньшій причині і зовсім не прикладали до сего ваги.

Дмитро зміркував з бесіди з Шевками, що Олюнька не зрадилась ні словом, і то розповів мамі. Костиха була з сего рада, але оно ніраз не поправило Олюньчиної долі.

Костиха, коли пізнала, що Олюнька "твердої натури", стала з нею обходити ся ще гірше, як перше. Для неї було тепер безпечнійше, бо вже не бояла ся, що Шевко знати-ме о тім і постоїть за Олюнькою.

Она від тепер поводила ся з невісткою безвзглядно. Еї лютила тая ангельська покора і терпеливість, з якою Олюнька зносила всі пакости, що їй в хаті робили. Може бути, що як би Олюнька хоч раз була їй добре відгризла ся, она була би трохи змінила своє поведенє, хоч-би для того, щоби в хаті не було криків і гвайтів, але Олюнька, привикла від ранної молодости до нелюдяного обходу, помітування і лайки, ані думала обізвати ся за собою. Дійшло до того, що Костиха рада була позбути ся невістки з хати.

— Десь другі люде умирають, а тебе не може дідько взяти! Видно, що лихе не згине... Та якій мені пожиток з тебе? За вязалась сьвіт моїй дитині та й' всім нам з-за такої ледащиці гірка година...

І дальше обходила ся з Олюнькою гірше ніж з послідною наймичкою. Она стала для неї вже й страву гіршу варити, а бідна Олюнька не мала на свою оборону нічого більше, хіба слъози, котрі нічого не помагали...

Дмитро ані гадав обстати за жінкою, хоч то зневажуванє еї творило ся таки в эго очах. Він при тім поводив ся так, як би мама собаку з хати виганяла.

Костиха вживала невістки до найтяжшої роботи. Посилала еї серед найбільшої заверухи до ріки прати шматє та не дала їй навіть в що гаразд одягнути ся. Олюньку поколювало від того в грудях і она тяжко кашляла по ночах на своїм запічку. Але се ніраз не змягчило Костихи. Она не лиш не старала ся де-що на то порадити, але ще проклинала невістку, що не дає їй в ночи спокійно спати.

Положенє Олюньки було страшне, безвихідне, ще гірше ніж у вуйни. Там усе она мала ще надію, що колись єї біда скінчить ся; там постояв за нею деколи вуйко, та й Шевко мав єї на оці; тут ніхто не знав о єї гіркій доли, бо з-верха виглядало так ладно, що аж люде їй завидували, а она ні защо в сьвітї не була би перед ніким пожалувала ся... І так мало тревати все, все... аж до смерти. Она не надіялась приєднати Дмитра для себе, хоч-би й Костиhi не стало. Она пізнала єго грубу, безсердечну вдачу... Таж він з нею ніколи навіть не поговорив...

Раз каже Костиha до сина:

— Коли той непотріб мені вже раз з очей щезне?

— Та як щезне, коли я з нею слюб взяв? Впрочім, що би мені з того прийшло, як би она, даймо на то, утікла від мене, як би мала де? Була би хиба нова біда, бо Шевко доміркував би ся всього, а тогді всі мої надії пропали як сіль на воді...

— Але добре би було, — каже Костиha, — як би она де щезла. То було би щастє для тебе, для нас всіх. Дітей, хвала Богу, нема, узав би-сь по ній четвертину, а то також щось варта, ну — і міг би-сь єще раз оженити ся... Часом, сину, — доповіла она усмихаючись — і на жінці можна де-що зискати...

Костиha очевидно дуже охотно пестила ся любенькими гадками: як би то добре було, аби Олюньку дідько взяв... чим скорше.

Дмитрови, що був чоловіком захланним і хотів конечно без труду збогатити ся, тая гадка, що Костиha єму піддала, залізла цвяхом в голову.

Як би то тої біди позбути ся, так, щоби вийти з гонором? — міркував Дмитро цілими днями.

— Добре ви, мамо, казали, щоби не було у нас дітей. З дітьми вдівцеви тяжше женити ся, а так, коли-б Олюнька сковязла, я би був ще як кавалір, бо й знаку по тім не зістане, що я був з нею жонатий.

Але Олюнька мучилась як грішна душа, а умирати не хотіла.

XV.

Тої зими Шевко перестудив ся і тяжко занедужав. Привезли лікаря з міста. Він пвстив хорому кров. поставив пвяки, але запаленэ легких було так сильне, що зовсім не робив надії на подужанэ.

— Той чоловік сильний, маэ богато крови, а такі люде ледви виходять з сеї слабости...

Шевко вижидав смерти з резигнацію і приладив ся на всьо. До хорого прибїг Дмитро, та аж потерпав зі страху, що би вуйко не умер без завіщаня, бо тогді цілу спадщину забрав би брат яко найблизшій свояк, а ему не дісталось би нічого.

В хаті Шевка счинив ся смуток. Эго любили всі, і наймити. Всі посходили ся до хати і обступили хорого. Післали до міста хлопця на кони по ліки, що приписав лікар. Шевкова не хотїла завдавати хорому більше жалю, та аж душила ся від сліз, щоби не показати по собі, що плаче. Дмитро стояв опершись о ліжко і собі хлипав! Та лише він сам знав, за чим плаче, чого ему жаль і чого боїть ся...

Шевко казав прикликати кількох поважнійших сусїдів і став говорити завіщанэ. Він сказав притомно і виразно, що лишаэ жінці доживотэ всьо, а по эї смерти маэ всьо дістати ся Дмитрови. Для челяди поробив лише малі відкази.

Дмитро слухав того, та аж топнів з радости. Не міг лише діждати ся того, коли писар скінчить своэ писанэ, щоби часом де-чого не пропустив. Але писанэ йшло повільнійше, ніж собі того неписьменни. і нетерпеливий Дмитро бажав. Він частував писаря в мисли всіми лихами за те, що ему работа йде не спірно. "Ану-ж вуйко сконаэ, заки підпише, а тогді всьо пропало! А бодай тобі, нездаро, руки покрутило!" Та в тій хвили пригадав собі, що було би ще гірше, як би так стало ся, і зараз свій проклін відкликав. Він мінив ся на лиці з великої

нетерпячки, то блід то червонів, і не міг устояти на своїм місці, переступав з ноги на ногу. Але ніхто того не зауважив, бо всі були звернені до хорого.

Хорій закашляв ся. Кашель був тяжкий і болючій, аж хорій посинів на лиці. "Ого, вже умирає! всьо пропало! Ой Боже мій, не бери эго ще, най підпише!... А бодай би-сь, ти писарю проклятий, сім літ конав! на що тобі до того брати ся, коли не вмієш?... свині тобі пасти, а не письмо робити!... Ого! вуйко вже не дихає... ой! ой!... Та ні! лекше эму, славаж Тобі Господи! аби ще хоч пів годинки витримав... може за той час той ледащо набацькає, що зачав... Ну, він проклятий тепер ще ніс утирає! Може ще схочеш табаки понюхати?... Ая! бігме нюхає табаку і знов ніс утирає, а бодай тобі відпав! Якійсь чорт тую табаку видумав на мою гризоту!.. Ну, тепер чей-же вже кінець! но, прецінь скінчив... О! він ще придивляє ся... та якого біса придивляти ся? Не бій ся! дідько язиком не злизав, що ти цілу годину паскудив... А тепер піском засипує... скарана моя година! На що засипати? чому то люде не видумают писати чимсь таким, щоби від разу було сухе?... О! вуйко знов кашляє... ще эго кольки зіпрут і згине, певно згине, а я буду муєв дивити ся, як мені другі заберуть всьо з перед носа... Ну, прецінь раз! вже сунеш ся медведю до підпису... та рушай ся! ти!..."

Писар підставив під письмо якусь дощинку, наблизив ся до хорого і прочитав у голос, що було написане.

— Ви чули, панэ Якубэ, що я читав?

— Чув — відповів Шевко слабим голосом.

— А чи така ваша послідна воля?

— Така.

— Ну підпишіть!

Писар встромив перо в слабу руку Шевка і той начеркнув на папери великій хрестик.

Дмитро відітхнув глибоко. "Слава-ж Тобі Господи! а мені здавало ся, що з того нічого вже не буде..." Тепер Дмитро приступив до вуйка і став цілувати эго по руках. Він плакав... розуміє ся сльозами радости. Відтак закрив собі долоня ми очі і метнув ся з хати. Радість трохи не розсадила эго.

— Бідний хлопчисько! як він мене дуже любить! — каже Шевко до шляхти, що стояла коло него.

Дмитро не йшов до дому, а летів немов на крилах, так бодай ему здавало ся. Війшов до хати в шапці, випрямив ся, а з лица сіяла така радість, як би сьвіт здобув.

— А як вуйко має ся? — питає Костиха.

— Записав мені всьо!.. ино-що списали "тастамент" ..

Костиха моргнула на Дмитра, щоби міркував ся, бо Олюнька слухала. Але Дмитро не зважав на те і хотів дальше говорити.

Костиха гримнула на Олюньку:

— Та рушай трохи за двері! провітриш ся.. Не все мушиш слухати, що тут говорить ся..

Олюнька не сказала ні слова і вийшла з хати. Їй самій не мило було сидіти між тими людьми та слухати такої нелюдської мови. Она жалувала за Шевком, хоч се був для неї чужій чоловік, они-ж ніби то свояки, а тішать ся эго смертю.

— Ну, як же? говори! — наставала на сина владувана Костиха.

— Та як? Цілком просто: записав доживітэ жінці, а по эї смерти всьо моє!

Костиха похитала головою:

— Нема, сину, чим так дуже тішити ся... Се орел під облаками. Шевкова ще здорова баба і Бог знає, як довго буде ще жити..

— Але може і за тиждень клапнути... все э надія!

— Дуже далека...

Тепер Дмитро зміркував, що справді нема так дуже чим радувати ся, бо Шевкова може жити довго. Він трохи охолонув з першої радості. Костиха зміркувала, що Дмитро похнюпив ніс і хотіла эго потішити.

— Та оно правда, що надія э, і оно би все не утікло... вуйна не вічна... Але тепер инша біда: де то опудало своэ подіэш? Она вічно буде тягнути ся за тобою, як гріх смертельний.. От-оту щоби де біда взяла, то було би файно! Тогді ти був би вільний і за тебе пійшла би найперша богачка, бо все-ж, хоч оно з-разу не так богато, эсть надія, що як Шевкова клапне, ти будеш богачем на три села...

— Що мені з нею робити? — сказав Дмитро і посіпав ся за ухом.

Тимчасом Олюнька не втерпіла, щоб не пійти до Шевка

відвідати эго. Побігла найблизшою дорогою огородами і стала під хатою. Хотіла видихати ся з утоми і стала обмітати сніг з чобіт. Відтак ввійшла несміло до хати і привитала ся з Шевковою, цілуючи її руку.

Глянула на Шевка, та аж насташилась, такій був змінений! Она знала эго яко чоловіка здорового, а тепер лежав немічний, аж очи в голову сховали ся. Олюнці станули сльози в очах. Она Шевка любила, бо він нагадував їй дідуся та й за нею побивав ся. А що її так нещасливо висватав, то він сему зовсім не винен.. ніхто не міг сподівати ся. що так буде.

Шевко, побачивши Олюньку, усміхнув ся і прикликав її рукою до себе. Олюнька хлипаючи зблизила ся до хорого і стала цілувати эго по руках.

— Не плач, моя дитино! без Божої волі нічого мені не стане ся.. А що там Дмитро? дуже ще за мною побиває ся, чи вже успокоїв ся трохи?

Олюнька не відповіла нічого. Їй стало так соромно, що за її чоловіка таке говорять, що не лиш обізвати ся, але й очей на Шевка піднести не сміла.

Лікар, що був у Шевка рано, обіцяв ся ще заглянути до него вечером, коли вертати буде з третього села від хорого, до котрого за одним заходом поїхав. Уже було пізно в вечір, як на обійстю задзвонив дзвінок від саней.

Олюнька, що цілий час сиділа у Шевка, хотіла саме тепер відходити. Але Шевкова задержала її.

— Пожди трохи, почувеш, що доктор скаже тепер...

Олюнька присіла знов на стільци.

Лікар скинув з себе кожух у сінях і затираючи руки ввійшов до ізби, де лежав хорий. Він грів ся поки-що коло печи, щоби з зимном до хорого не приступати. В хаті стало тихо. Лікар приступив до хорого, посмотрив живчика, попукав по грудях, приложив ухо до грудей і плечей, казав хорому глибоко віддихати, пукав знов, та вкінци іно плечима здвигав. Опісля усміхаючись обернув ся до Шевкової:

— На що ви мені, пані-матко, хорого підміняли?

— Як то? — питає Шевкова, не розуміючи.

— Та так! Я лишив рано такого хорого, що не був-ем певний, чи эго ще живого застану, а тепер натомість знаходжу чоловіка, котрий буде здоров і ще довго поживє. Вся небезпеч

ність минула і на то маєте моє слово!

— Боже мій! якій Ти для мене ласкавий! — промовила Шевкова і клякнула перед образами. Она більше плакала ніж молила ся, але то вже були сльози радости. До неї прилучила ся і Олюнька. Она також стала молити ся перед образами на вколїшках. Лікар не перебивав їм молитви. Він був дуже радий, що ему така штука удала ся. Се був досвідчений в своїй штуці чоловік, а не тямив, чи ему таке коли вже лучило ся.

— То вам кажу, — говорив до Шевка, — що то чудо невидане. Рано... я вам того не говорив... було з вами дуже зле, а тепер хвала Богу, за один день так поправило ся!

Шевкова тимчасом поставила на столі хліб, масло і горячу воду з араком та стала лікаря припрошувати. Лікар був голодний і змерз, тож радо приймив запросини.

Тепер Олюнька попрощала ся і пійшла до дому, щоби чим скорше донести своїм радісну вістку. Вона й не подумала о тім, що тою вісткою зробить свому чоловікови і эго мамі велику прикрість. Війшла в хату врадувана, як ще ніколи, і каже:

— Вуйкови, хвала Богу, полекшало!

В Костиху і Дмитра наче грім вдарив. Одно поглянуло на другого і подумали: "якій чорт ему поміг, коли рано лікар казав, що на-певно не вийде?"

— А хто тобі то казав? — спитала Олюньку.

— Я там була, як вступив лікар, що кудась за-дня їздив, і він сказав, що вуйкови дуже поліпшило ся... вже буде жити.

Олюнька говорила ті слова з такою веселою усьмішкою, эї очи так хорошо сьвітили ся, що аж любо було на ню поглянути.

Дмитро був лютий. Він почаствував в мисли того лікаря всіми хворобами, а Олюньці був би язик видер за те, що ему таку новину принесла.

— Иди, Дмитре, подиви ся сам! — каже Костиха — тая дурна сама не знає, що говорить...

Костисі здавало ся, що може Олюнька умисно так говорить, аби їх настрашити, бо спостерегла перед тим, як они тішили ся сподіваною смертю вуйка. Костиха уважала в тій хвили Олюньку за дуже злосливу людину.

Дмитро зібрав ся зараз й пійшов до вуйка. Ему не могло в голові помістити ся, щоби вуйко так скоро міг подужати

коли вже одною ногою був на тамтім світі. "Хиба сам чорт вмiшав ся, щоби мені пакiсть робити! та як же? Я тремтiв зо страху, щоби не вмер, заки не пiдпише тестаменту, а тут лiкар каже, що подужає... А може той лiкар лиш так вуйнi сказав, щоби бiльше грошей взяти? Докторам нема що багато вiрити..." Так потiшав ся Дмитро. Але все-таки чим бiльше наближав ся до хати Шевка, тим менше мав надiї, а вийшовши в сiни, таки зовсiм стратив єї, коли побачив, як вуйна саме тогдi переходила з iзби до пекарнi владувана i привитала єго усмишкою.

Годi було Дмитрови удавати тепер сумного. Він, як вхоридив у хату. розвеселив лице, на скiлько єму лише сил стало.

— Я щось так прочував, що вуйко з того вийдуть... От, хвала Богу, най они живуть ще довгi лiта!...

Лiкаря вже не було в хатi. Він зарядив, що має ся дальше робити, i поїхав до дому. Дмитрови здавало ся, що як би був єго тут застав, то би роздавив єго як жабу.

— Богу дякую за се! — каже хорий, — хоч нiраз не настрашив ся умирати. Менi хиба було моєї старої жаль, бо она не дала би собi ради з тим господарством,

— Таж я би вуйни не покинув! — озвав ся Дмитро.

— Я знаю, що нi, але все оно би не так iшло, як треба, бо хоч ти добра дитина i я о тiм знаю, але ти мусиш i о своє дбати... Що найгiрше — говорив Шевко, — тото робленє тестаменту. Таке оно якесь прикре, що бодай Бог боронив! — i я собi постановив бiльше тестаментiв не робити, хиба би-м му сiв. Але до того певно не прийде. бо я знаю, що ти добрий хлопець... Хиба би-сь Олюньку перестав любити — мовив Шевко усмихаючись (вiн навiть на гадцi не мав, щоби коли до того прийшло) — тогдi, небоже, не дав би-м нiчого...

Дмитро аж затряс ся вiд тих слiв, хоч не показав того по собi. Він змиркував, з котрого боку грозить єму найбiльша небезпечнiсть, i коли-б вуйко вiдгадав єго душу та довидав ся, що у него в хатi робить ся, певно на куски подер би зроблений тестамент...

Дмитро хотiв чим скорше уступити ся вуйкови з очей. Він не сьмiв до него лица обернути, щоб часом вуйко не вiдгадав чого, а при тiм єго страх тягло до дому. Дмитро подавав

в тій хвили на чоловіка, котрий пригадує собі, що в дома лишив тліючу головню в соломі і леда хвиля може бухнути огонь... Треба було грозячу небезпечність чим скорше усунути, а Дмитро не знав, як до того брати ся. Але, будь-щобудь, треба іти з відси до дому.

Дмитро спитав політично:

— Чи вуйкови не треба чого від мене тепер?

— Ні, не треба! Іди сину до дому, бо Олюнька дуже стужить ся за тобою...

Дмитро поцілував Шевків у руки і ввійшов за двері. Звідси через огороди побіг до дому.

При Олюньці годі було з мамою говорити о тім, що почув від вуйка. Треба було конечно Олюньку з хати виправити.

— Чи ти нині поїла коней- — питає Дмитро жінку на-вгад, як ввійшов в хату.

— Ні, — каже Олюнька, — я гадала, що ти напоїв.

— Він напоїв! о! яка розумна! — відзиває ся Костиха, — а їсти би-сь їла, аж живіт тріщить... ти неробо!... Гони мені зараз коні до води! — крикнула Костиха.

— Таж там уже ніч! — каже Олюнька з острахом.

— Зараз мені гони! — кричала Костиха, — не бій ся! дідько тебе не хопить! на дворі сьвітить місячок.

Нічого було робити. Олюнька пійшла до стайні, щоби повести коней до ріки.

По зї відході Дмитро приступив до мами і каже з-тиха:

— Зле, мамуню! Вуйко буде жити... але казав, що вже не буде зміняти "тастаменту", хиба би, каже, треба було, як би, каже, я перестав Олюньку любити. Мене від того аж заморозило. Ото! як би він знав, що в мені сидить.. най Бог заступить! Він то опудало чогось дуже любить і за нею побиває ся, мов би то эго власна дитина...

— О, має за чим! — обізвала ся Костиха.

— Що кому до вподоби, але так э. І знаєте, мамуню, що як би Олюнька в де-чим проговорила ся, то страх що би то було!...

— Она не скаже нічого, коли до тепер не сказала...

-- Хто то може знати? Як їй так будете допікати, то може не витримає і пійде пожалувати ся...

— А ніби ти їй менше допікаєш? Таж ти також не промовиш до неї доброго слова...

— А хто-ж мені так порадив, як не ви? Не наказували ви мені, що най Бог заступить, аби у нас були діти?

— Я ще й тепер тобі скажу, що най Бог заступить, бо би-сте ся обоє засмерділи...

— Отже видите, що я не можу инакше.

— Я також не можу инакше. Трудно від мене вимагати якихсь любощів, коли я эї не терплю як пса. Тая нероба завязала тобі світ...

— Буде зле мамуню! она так не видержить довго і колись терпеливість урве ся...

Костиха задумала ся.

— І так може бути... Треба би на то щось порадити.

— Може знайде ся якась рада, — каже Дмитро — але яка

— Хиба би эї де дідько взяв з-відси, бо иншої ради я не бачу.

Дмитро не спав цілу ніч. Він перекидав собою з боку на бік, вздыхав і охав.

Від того дня Дмитро дуже змінив ся. Він був роздразнений і задуманий. Ніяка робота эго не брала ся і нічого не говорив з мамою. За Олюнькою наглядав пильно, щоби часом до вуйка не забігла. Коли мама своїм звичаєм гримала на Олюньку, він ставав дуже нетерпеливий, хоч не говорив нічого. Сам забігав до вуйка дуже часто і тут скуплював всі свої сили, щоби показати себе веселим і радим з того, що вуйко приходить до здоровля.

Шевко дійстне з дня на день ставав здоровійшим. Эго зелізна вдача поборювала тяжку хворобу.

За кілька днів мороз попустив цілком. Сніг став топніти на ріці пустили леди. Се було по Йордані, а в тій порі часто так буваэ.

До того схопила ся сильна буря. Від полудня дув сильний вітер і закидав дрібненьким дощем та гнав ся від села до ріки. Эще не змеркло ся добре, як Дмитро вернув від Шевка.

— Олюнька! ану гнати коні до води! Та возьми з собою ковки і принеси за одним заходом води до дому!

— Та там вже нема полонки, леди поломило і вода прибра

ла, — каже несміло Олюнька.

— Гони, коли кажу! — закричав скажено Дмитро, а голос эго був якійсь храпавий, наче-б ворони краканэ.

Він тряс ся на цілім тілі. Руки эго так дрожали, що не міг уздечки коневі на голову заложити, коли помагав Олюньці виводити коней.

— Та воду я принесу з кирниці — каже Олюнька.

— Принесеш з ріки, бо з кирниці до прання нездала..

Олюнька закинула коромисло з коновками на плече, коні взяла за поводи і чалапкаючи по топніючім снігу пійшла до Дністра... Зимний вітер віяв у плечі Олюньці і гудів та свистів між сухими галузьями верб, піднімав такий страшний галас, наче-б з самого пекла вирвав ся.

Дмитро покрутив ся по обійстю, потому забіг до сусіда, хвильку посидів, закурив люльку і вийшов. Сусід нічого по нїм не завважав.

Олюнька не вернула більше ніколи — пропала..

XVII.

Другої днини, скоро рано, Дмитро пійшов до Шевка і став розпитувати, чи не ночувала там эго жінка, бо эї десь від вчера вечера нема. З тим самим зайшов відтак до вуйни Ганни, по сусідах, але ніхто не знав, не чував про Олюньку. Вже аж перед полуднем прийшов знов до Шевка, сїв на лаві з роспукою, застогнав тяжко, закрив очі долонею і каже:

— Нема вже мозї Олюнечки!

Шевко, що зачав вже проходжуватись по хаті, був тою вісткою дуже прибитий і не міг зміркувати, де би Олюнька так нагло могла подіти ся. Він знав эї від дитини і не смів навіть погадати о тім, аби Олюнька від чоловіка утікла, — они-ж так дуже любили ся! Нічого иньшого, лише Олюньці мусіло приключити ся якесь нещастэ.

— То дивно! що то могло з нею стати ся? — говорив як-би сам до себе. — Утечи певно не втікла, хиба би вдуріла; а вовк эї також не зів, бо-ж то не дитина, та й в селі вовків нема.. Але не впадай, Дмитре, в роспуку, не гризи ся, бо хто знаэ що ще покаже ся... Успокій ся та й поговорім о тім всім поволи, з розвагою..

Шевко ходив по хаті і міркував довго потираючи собі чоло рукою. Вкінці сїв на постели.

— Коли ти эї, Дмитре, у послїдне видїв?

— Як я йшов вчєра над вечєром до вуйка, то щє була, а як я вернув до дому, эї вже не було.

Дмитро говорив тї слова поволи і з великою увагою. Се розуміє ся була перша відповідь, що він давав про Олюньку. Він хотїв добре собі эї зятямити, щоби так само відповісти і після, як би эго щє питали ся.

— А мама що казала, як ти эї питав ся за Олюнькою?

— Мама казала, що Олюнька пігнала конї до ріки поїти.

— В таку завируху? На що-ж мама на то дозволила?

— Та Олюнька сама, пійшла, так що мама не видїла, коли.

— Ну, а де-ж конї?

— Та конї самі прийшли до дому.

— Господи святий! хиба утопила ся? Там, кажуть, лїд пу стив на ріці... А чому-ж ти від разу такого не сказав?... Га, в нещастю кождий чоловїк може голову втратити.. Та тут треба було зараз пійти над ріку.. може якїй слїд остав ся.

— Менї й до голови не прийшло, щоби она втопила ся.

— А де-ж могла подїти ся?... Та біжи зараз над ріку, може який слїд знайдєш! Біжи скоро!

Дмитро вибіг з хати.

— Що ти, Мариню, на то говориш? — питає Шевко жінки, коли Дмитро вийшов з хати.

— Нещастє та й годї! Я того всього якось не розумію. Щоби Олюнька сама в таку непогоду гнала коней до ріки, се не може в моїй голові помістити ся. Таж там навіть полонки нема, то й коней поїти небезпечно.. Я того всього не розумію. Олюнька якась була така марна, блїда і. посумніла послїдними часами...

— Та знаєш добре, чого вона була блїда, але щоби жінка в такїм станї вдурїла і йшла топити ся, я того не чув ще, як жию!

— Не конче мусїла топити ся, — поправила Шевкова, може лиш так припадком зсунулась до води...

— Але все-ж треба на то божевільного, щоби в таку паскуду пігнав коней до ріки, коли до кирниці не так далеко.. З нею вже що стало ся, то стало ся... менї здає ся, що она вже не жиє... але менї Дмитра дуже жаль. Бідний хлопець! він эї

так дуже любив.. Буде за нею побивати ся, плакати. Гіркий єму тепер сьвіт, ні вдовець, ні молодець...

— Е! не бій ся! забуде з часом та й ожениць ся.

— Ба! коби то так легко можна ожениць ся! Тепер треба вичекати довго та й до суду подавати... З тим великі короводи, і то буде літа цілі тягнути ся. От, тямиш. Лесьової Магди чоловік, що десь на війні загинув, та не знали де... кільки то наїздила ся та наплатила ся, заки дозволили їй віддати ся?

Шевкова похитала головою.

— Бідна дитина! Ціле своє житє гаразду не зазнала та й так марно пійшла зі сьвіта..

Шевковій станули в очах сльози.

Дмитро не пійшов над ріку, лише просто до дому.

— А що? — питає Костиха.

— Нема нігде... Слухайте, мамо! памятайте, щоби-сьмо однаково говорили, як будуть нас питати, бо ще хто знає, що з того може бути? Я казав Шевкови, що як я пійшов до него, то Олюнька сама повела коней до ріки, а потому коні вернули самі. Так треба й вам говорити.

— Ей! чи не утікла она куди?

— Ледви! Шевко каже, що може утопила ся, як поїла коней...

— Дав би то Бог, але мені не здає ся. Вчера було досить видно на дворі. трохи місячок сьвітив, то як би була виділа, що злий доступ до води, була би не лїзла... Але як би втопила ся на правду, тогді мали би-сьмо раз на все святий спокій, що сьмо тої почвари з хати позбули ся...

Дмитро пійшов до Шевка і сказав, що жадного слїду не знайшов, бо через ніч дощ змив стежку геть до-чиста.

— Хиба оден Бог святий знає, що то могло стати ся! — каже Шевко, — а мені таки здає ся, що мусїла втопити ся. Пійшла небога неосторожно до води, поховзла ся, а може ще вітер єї потрутив та й пійшла під кригу... А вода велика?

— Буде більше половини берегів.

— О! то на правду велика!

— Я, вуйку, таки поїду до Чортилич ворожки поспитати... може она мені що скаже...

— Дурний ти з твоєю ворожкою! Она знає тільки, що й я або ти. От наплите тобі дурниць та й гроші видурить... По мо-

ему, ліпше би дати знати шандарам, щоби за нею розпитували ся в тих селах, що над рікою... може де тіло піймають...

— А я таки поїду! нехай вже знаю, яка мене доля жде.

І Дмитро став страшно плакати, закрив собі лице долонями і товк головою до стіни з великої роспуки.

— Та бо не будь, Дмитре, бабою! Вже їдь собі і до ворожки, коли наважив ся, але не розбивай голови, бо то тобі ніраз нічого не допоможе!

— Я ніколи їй марного слова не сказав, а она мені таку гризоту зробила! — голосив Дмитро.

— Ледви, чи она тому що винна... Припадок нещасливи́та й годі!

Дмитро хлипав ще довго, а відтак попрощав ся і вийшов.

Другої днини рано Дмитро запряг коні і поїхав до ворожки.

По цілім Закутю рознесла ся вість, що Олюнька десь пропала. Люди всіяко о тім толкували. Довідались о тім і Ганна і Андрій. Андрій ходив як затроэний і не знав, як собі то толкувати. Він жалував за Олюнькою, бо любив эї.

Але всі були тої гадки, що Олюнька пійшла з водою, як поїла коней, бо утікати не мала де і не було чого. Таж они з Дмитром так файно собі жили, аж любо було на них поглянути!... Ніхто не чув, щоби їй Дмитро лихе слово сказав, та й она перед ніким не жалувала ся. Нещастэ та й годі! Воно вже нераз таке лучило ся, що хтось утопив ся...

Дмитра не було два дні в дома, як поїхав до ворожки. Коли-ж вернув, став розказувати людям, що ворожка в Чорті личах дуже розумна. Она вгадала всьо до-чиста. Сказала ему, що жінка жиэ на певно, але сховала ся в чужім селі, таким, де дві ріки розходять ся а дві сходять ся. До того села най іде. Перед селом подибле собаку. Най іде за нею, а она заведе эго просто на то подвірэ, де эго жінка сховала ся. Казала ему та-кож, що в эго огороді під одною сливкою э закопані гроші. Але хто би хотів умисне тих грошей добути, то би эго геть по крутило. Лише хто би копав під тою сливкою, то би ему нічого не стало ся.

Люди стали міркувати над тою ворожбою. Ніхто, навіть

з бувалих людей, не міг собі нагадати такого села, де би дві ріки сходили ся, а дві розходили. А вже за грішми ніхто би був не копав за ніщо в світі.

— Треба за таким селом пошукати! — рішила шляхта.

Шевко ворожбу таку висьміяв:

— Як ти, Дмитре, можеш вірити в такі нісенітницї, що тобі якась баба наговорила? Шукай вітра в поли! Коли она така розумна, то чому не сказала відразу, як тоє село називає ся? От, дурний! слухав, що хитра баба наговорила! А що-до тих грошей, та таки бреше. Слухай, Дмитре! Як би ворожка знала, де лежать які гроші, то она би їх перша випорпала і була би страх богата... От, шельма морочить людям голови!

Але Дмитро, хоч сам не вірив в то вороженэ, хотїв таки пошукати за таким селом, де дві ріки сходять ся а дві розходять ся, і запрягши конї їздив через цілий тиждень по околиці. Він хотїв показати, що дуже ему на тім задежить, аби жінку відшукати...

— Я ему й не надто дивую ся, — мовляв було Шевко. — Любив эї дуже, та й хоче доложити всіх сил, щоби эї відшукати...

Дмитро вернув з своєї мандрівки, але такого села не найшов.

З того часу минуло шість неділь. Всякі змаганя відшукати Олюньки були даремні, бо і жандармерія, о всім повідомлена, не могла нічого розпитати. Дмитро все ще удавав сумного, а люди стали забувати.

Костиха була дуже рада, що Олюньку вже раз — дідько взяв. Тепер мали розв'язані руки.

— Тобі би, сину, розглянути ся десь за жінкою! — каже Костиха. — Тепер чей-же Шевко не буде так мішати ся, коли ему першій раз не пощастило ся...

— Е, мамо! так скоро не можна. Що би люде сказали? А особливо вуйко дивив би ся криво. Я нібито так розбиваю ся за першою жінкою, а тут уже шукаю другої, поки ще місце не застигло... Треба ще трохи удавати заплаканого, — каже Дмитро і зареготав ся.

— Але-ж бо ти, Дмитре, умієш удавати, умієш! Я би так, бігме, не потрафила...

— Бо инакше годі! Як би я показував перед людьми утіху з того, що Олюнька пропала, то що би люде сказали? Господи! ще би говорили, що я эї сам утопив...

Дмитро знов засміяв ся.

— А Боженьку мій! а хто-ж би міг таке на тебе погадати, моя дитино! я би тому сама очи видрапала!

— Я маю сьвідків, де я був тогді, і нічого мені не може стати ся! — кричав Дмитро, наче-б эго справді хто помовляв. Або то так трудно самому втопити ся? Поховзла ся та й пійшла в воду! А може дідько до неї приступив та й сама скочила з берега... Хто то може знати?

— Та вже чи так стало ся чи як, одно добре, що мені поперед очи не снуэ ся! — закінчила розмову Костиха.

XVIII.

— Панэ Цибульський! Може би ми пійшли нині на ріку з волоком? га?

Так говорив знакомий уже нам Базьо до свого сусіда Цибульського, що також ловлею риб займав ся.

— Може! Я вже давно не був над рікою і не знаю, як там показуэ.

— Я був нині. Вода чиста як сльоза і цілком спокійна.. леди вже відплили.

— Як так, то варто пійти. Тепер Великий піст, то можна буде добре продати... було би на сіль.

— І я так кажу, — говорив Базьо, — але з крошнею нема що йти. Тепер повинна бути риба грубша, то що крошнею зробиш? Волоком то й сума витягнеш!

— А коли пійдемо?

— Хиба як змеркне ся. Ніч не дуже то буде темна, бо тепер місяць цілу ніч сьвітить.

— Добре, добре! я зайду до вас.

Вечером того дня вибрали ся Базьо і Цибульський на рибу. Умовились, що затягнуть волок коло "стежки" і дійдуть до села. Коло тої "стежки" вода була спокійна, бо туди ніхто не гонив худоби до пійла.

Базьо виліз на під і здіймив волок свій, що від осени там спочивав. Оглянули оба при світлі, чи нема де діри, звинули волок і взяли довгі дручки, котрими мали рибу з пі-під вер

болозів виганяти, взяли квартиру горівки, хліба, солонини і сірників та кілька віхтів соломи.

Базів вихованок, котрого Базьо виратував підчас повенни з Дністра, сидів за той час на постели і бавився якимись патичками. Була се гарна дитина з білим як лен волосєм. Він придивлявся тій роботі.

— А де ви, тату, йдете?

— Йду на рибу.

— А що мені принесете?

— Принесу тобі рибу, лише щоби-сь мені за той час не плавав, бо прийде "дика баба" і возьме тебе...

— Ні, не буду плакати... я пійду спати...

Базьо дав малому трохи молока і кусник хліба, загасив світло, оглянувшись по хаті, а відтак вийшли оба з Цибульським. Базьо замкнув хату і ключ встромив за стріху. Дитина ніраз не плакала, що Базьо лишив її саму в хаті і погасив світло. Она вже привикла до таких нічних екскурсій свого опікуна.

Ніч була досить темна, бо місяць ще не зійшов, а небо врилося сірими облаками. Ім не першина було так ходити, бо оба були досвідні рибаки і найбільше нічною порою вибиралися до своєї роботи.

Цибульський ішов передом. Був се чоловік середнього росту і сухорлявий, а відзначався між пишнівською шляхтою тим, що носив усе довге, рівно в кружок підстрижене волосся. За ним поступав на своїх коротеньких, трохи закривлених від себе ногах грубий Базьо. Оба несли звинений на держаках волок, підпиралися довгими дручками і покурювали люльки. В воздусі була така тишина, що кождий з них чув биття власної крові.

На визначене місце треба було йти з годину.

— Знаєте, панє Базилі! мені тепер прийшла на гадку Лукашева Олюнька. Не знати, що з нею сталося?

— Та що сталося? Утопила ся та й уже!

— А мені здається, що ні. Як би втопила ся, то вже би її певно вода десь винесла.

— Не конче! Могла заплинути де під корч, то і цілий рік полежить, поки риба її не зість. Я знов гадаю, що як би не уто

пила ся, то вже би конче був якийсь знак про неї, а то ні слиху ні диху... пропала як сіль на воді!

Оба рибачки станули на означенім місци. Потягнули горівки з фляшки і закусили хлібом.

Розвинули волок. Один мусів перейти на другій бік.

Базьови було байдуже і серед зими по воді бристи. Він взяв чоботи на шию, підобрав штани, взяв в одну руку волок за держак а в другу дручок і спустив ся з берега у воду. Він пробував дручком дно ріки і тягнув за собою волок. На другім боці узув чоботи і поправив волока.

Тепер треба було поступати поволи і горнути волок серединою ріки.

— "Форвертс!" закомандував Базьо.

Рибачки рушили проти води йдучи берегами. Они ударили дручками по підбережних верболозах, щоби виполошити рибу з корчів і нагнати її до волока.

Треба було подивити ся, чи що не зловило ся.

— Завертайте до мене, панэ Цибульський!

Цибульський стягнув чоботи, підібрав ся і став обережно пробуєючи дручком прямувати на другій бік.

— А то зимна вода. аж кости ломить! — каже Цибульський коли вилазив на другій беріг.

Базьо хопив за наставлений ему дручок і поміг Цибульському вилізти на беріг. Цибульський сів зараз і став надягати чоботи. Базьо наганяв до поспіху:

— Скорше звивайте ся, бо риба утече!

— Вже тепер не втече, коли волок стягнений.

— Ну, тепер враз на беріг!

Стали тягнути волок.

— Чекайте, чекайте! до чогось зачепив ся.. Осторожно, щоби не роздерти! — говорив Базьо. — Ну, тепер відчепив ся. Далі!

Притягнули до берега.

Стали що сили витягати волок на беріг.

— Тепер раз-два-три!

Стали що сили витягати волок на беріг.

— Ов! щось тяжке... Може груда леду попалась до воло-

ка... Ану подивім ся!

Волок уже був на березі.

— Господи! та то якийсь чоловік! — каже Цибульський, що першій придивив ся.

Базьо випустив волок з рук, запалив віхоть соломи і став приглядати ся при світлі.

— Панэ Цибульський! таж то Олюнька!

— Та бігме Олюнька!

Стали хутко розвивати волок на березі. Вже й не зважали на зловлену рибу, що підсакувала на березі, а декотра пірнула таки в воду.

На березі лежала справді Олюнька. Була одягнена в зимовий кафтаник, в спідницю і чоботи. З голови зсунулась хустка геть на шию. Олюнька була синя на лиці — звичайно утоплена. Одного ока не було, і уха риби понадкусували. Волосє з половини голови облізло геть; лишила ся ще єї чорна довга коса, що розвинулась і лежала на єї грудех як гадина.

Оба рибаки присвічували соломою і стояли над трупом та приглядались єму. На їх лицях малював ся переполох.

— Що будемо робити? — питає Цибульський, коли нестало чим сьвітити.

— Треба дати знати до села.

— Ходімо!

— Е! та оба не пійдемо. Може! за той час забічи вовк або пес якій та покусати тіло. Я гадаю, най оден лишить ся тут, а другій най біжить до села.

— Я би тут не лишив ся за жадні гроші! — каже Цибульський.

— То я лишу ся, а ви йдїть!

Базьо став зараз збирати сухе бадилє і рубати тернину сокирчиною, що мав з собою. Цибульський збирав ся йти.

— Ага! панэ Цибульський! лишїть менї флящину, бо буде скучно.

Цибульський подав Базьови горівку і хлїб, а сам пійшов поспішно до села.

Тимчасом Базьо розложив огонь, принїс з недалекого стїжка цілий оберемок сїна, постелив коло огню і поклав ся. Олюнька лежала звернена до него лицем. Базьо, покуруючи

люльку, став пильно приглядати ся їй при сьвітлі полумени. На эї лиці малювала ся безнадійна роспука. Губи були скривлені і отворені, як би тільки-що кричала, заки бідна эї душа вийшла з тіла.

Базьо заедно докладав нарубаной тернини до огню; ему було при сьвітлі розраднійше. Від трупа не міг відвернути очей та порушував своїми м'ястими вусами.

В воздуху була мертвеча тишина. Огонь тріскотів весело, кидаючи іскрами. На тім широкім просторі над спокійно і тихо пливучим Дністром під сірим нічним небом лежала нежива сирота Олюнька, а біля неї сидів сумовитий старий рибак.

"Щось то мусіло межи ними бути, що аж таку смерть собі найшла... Але щоб она сама на себе руки наложила! в то мені чогось не хоче ся вірити. Та деж би? Така молода, красива, богата і така богобоязлива. То не може бути!..."

Тимчасом Цибульський зайшов проти села, перебрив ріку і пійшов просто до префекта. Тут була злюща собака і эї з ланьцуха спустили на ніч. Цибульський перейшов перелаз і мусів пильно обганяти ся дручком, бо пес насів ся на него з усеї сили і лаяв, що голос пійшов аж селом. Від того обізвались собаки по цілому селі і счинив ся галас як проти вовка. Цибульський дібрав ся нарешті до вікна і запукав.

— А хто там? — питають з хати.

— Вставайте, панэ префекцэ! то я... Цибульський.

— А чого вам треба?

— Ми пійшли сеї ночі з Базьом на рибу в ночі та й витягли з води Лукашову Олюньку.

В хаті заметушились. Префект став будити своїх. Заблисло сьвітло. Старший префектів син отворив двері і ввійшов з коцюбою відганяти собаку. Пес лаяв ся скажено і забігав з ріжних боків коло Цибульського, щоб эго хопити хоч раз за литку.

— А підеш мурин! марш! ти пся кров!... Прошу до хати!

Цибульський ввійшов до хати, держачи дручок позад себе.

— Добрий день чи добрий вечір! вже сам не знаю...

Поки-що префект обув чоботи, задягнув кожух і шукав шапки.

— Та що ви кажете, панэ Цибульський? Свэнтій Антоні! а то ти бідна сирота, аж в Дністрі знайшла долю! Кажіть: як то було?... Ага! Андрусю! — звернув ся префект до сина, — іди зараз збуди Яцьового Яся, ассесора, най сюда приходить!

Поки Андрусь одягав ся, Цибульський каже:

— Та ми ишли на рибу з Базьом. Затягнули волок против "стежки" і тягнули сюди до села, звичайно як рибу ловить ся. Потому тягнемо на беріг, а тут щось не пускаэ. Ми гадали, що волок зачепив ся о якій корч, та й тягнемо уважно. Волок ру шив ся, але все ще тяжкій. Ми до берега. Заперли-сьмо ся оба що сили... ба! Я дивлю ся, а то чоловік! Базьо засьвітив соломою і зараз ми пізнали, що то Олюнька.. Бідна вже одного ока не маэ та й уха щось понадгризало...

— Що з нею могло стати ся?..

— Господь знаэ!

— Ви оба прийшли?

— Ні, Базьо лишив ся там коло тіла. Могли би пси поїсти, та й о вовка або лиса за рікою не трудно.

— Дуже добре ви зробили! Треба післати по комісію до суду, а як би пси тіло розволікли, то і комісія ні на що не здала ся... Она, хоч самоубійниця, а все то християнське тіло.

— Ей! мені, панэ префекцэ, здаэ ся, що она сама собі того не зробила...

— То ся дасть видіти... Доктори пізнають вам зараз.

Надійшов Яців Ясьо, перший асесор. По дорозі Андрусь розповідав ему, що стало ся.

— Дзїнь добрий, панэ префекцэ! Ну, що будемо робити?

— Пійдемо збудити Дмитра, най запряже фіру і поїде ся по трупа. А далеко то? — питаэ Цибульського.

— Може буде сто кроків від стежки сюди... Але труп лежить за рікою.

— Ну ходімо!

Війшли всі три з хати префекта і пійшли просто до хати Дмитра.

На дворі сьвітив місяць.

Всі три перейшли перелаз і станули під вікном. Префект запукав в раму.

Дмитро спав на лаві під вікном. Він зараз схопив ся і заглянув у вікно.

— Хто там пукає?

— Я, префект... Отвирайте зараз!

— Та чого вам треба в ночі?

— Отвирайте! скажу вам в хаті.. то справа урядова!

Дмитро ще не стямив ся добре зі сну і не міг гаразд зміркувати, чого хочать від него. Поки пійшов відчинити двері, Костиха засьвітила.

Префект, асесор і Цибульський вийшли до хати.

— Панэ Дмитше! запрягайте зараз коні, поїдете по жінку.

— По яку жінку? — питає ще заспаний Дмитро.

— Та я не знаю, чи багато ви мали жінок... Я лише за одну знаю — за Олюньку.

— Але Олюньки нема! — каже настрашений Дмитро.

— Э! знайшла ся.. От пан Цибульський витягнули її сеї ночі з води.

— Дмитрови що-раз більше морозило спину зі страху та корчило в животі. Він не знав, що казати.

— А' де-ж она? — питає Костиха.

— Там, де її витягнули.. за рікою. Треба її сюди привезти.

— Я.. я.. за жадні гроші не міг би на ню подивити ся! — каже Дмитро.

— За гроші не подивите ся, але таки так.. Приказую вам запрягати коні і зараз їхати! А то що? аби я ще форшпанами вашу жінку возив?

— Не можв! ой, бігме не можу! — просив ся Дмитро, скла даючи руки перед префектом.

— Мусите! — гримнув префект і тупнув ногою.

Дмитро став плакати, трясти ся, а далі метнув ся з хати і сховав ся кудись:

— Здурів чоловік, чи що! — каже асесор. — Що будемо робити?

— Та що з дурним порадиш? — відповідає префект. — Ходім до эго тіточного брата Антося, най він їде.

Пійшли.

Дмитро, босий, без шапки і свитини утік до стайні і сховав ся під жолоб.

Коли префект з людьми відійшов, Костиха вийшла на обійстэ і стала кликати сина:

— Дмитре! Дмитрусю! вже пійшли... ходи до хати, бо за мерзнеш...

Дмитро вбіг до хати. Він так виглядав, що страшно було на него глянути. Очи витріщив, лице скривило ся, волосє найжилось, а на цілім тілі тряс ся як в пропасниці.

— Ой мамо! мамуню! ратуйте мене! Я згину... они сюда ще раз прийдуть і скажуть їхати, а я не можу... ой-ой, не можу...

— Не бій ся! я тебе сховаю... Лізь під перину!

Дмитро скочив на постіль і з головою накрив ся периною.

За хвилю вернув префект, але вже до хати не заходив. Асесор і Цибульський помагали Антосьови ладити воза і запрягати коней. Антося збудив префект і казав, що він яко найблизшій свояк мусить їхати по братову, бо Дмитро кудись утік.

Антосьо виїхав з обійстя; з ним поїхав Цибульський. Префект і асесор зайшли поки-що до хати і ждали, поки верне фіра. По дорозі збудили писаря, щоби зладив письмо до суду, котре треба було рано вислати.

Дмитрова фіра мусіла обїхати аж на міст, заки дістала ся за ріку. З далека побачили огонь і до него прямо їхали.

Базьо почув, як віз тарахотїв, встав з свого леговиска, приткнув руку до очей і дивив ся, хто їде.

— А то ви, панэ Цибульський?

— А я!

— Підїхали. Антосьо приглянув ся при сьвітлі трупови, похитав головою і зітхнув тяжко та перехрестив ся. Постелили на возі сїна і стали тащити Олюньку. Двох взяло эї за плечі, оден за ноги, і так поклали эї на віз. Конї стали форкати і стричи ухами; зачули трупа. Цибульський сїв на віз Базьо поклав коло Олюньки волок, а сам пійшов коротшою дорогою до села.

Фіра приїхала до села доперва над раном. Префект стояв уже серед села з асесором і дожидав. Казав утоплену завезти на обійстэ Дмитра і сам тамтуди пійшов огородами.

Тимчасом Костиha, як фіра поїхала і на обійстю стало тихо, хотїла Дмитра успокоїти.

— Мав би ти, сину, розум! та чого так страхати ся, як ма-

ла дитина? Не бійся, вона вже не встане... От добре, що її знайшли, та вже на певно знаємо, що чорт її взяв... Тепер маеш світ вільний і зараз по Великодни пошукай собі яку жіночку. Я тобі сама вишукаю. Тепер вже на-безпечно можеш оженитися і ніхто тобі того за зле не возьме. А так треба було Бог зна, кілько чекати, поки би її знайшли... З того тобі би лише тішити ся... Не хочеш її видіти, ну то не будеш — її повезуть тепер до громадської канцелярії, а потому поховають — та й спокій голові...

Дмитро на тую потіху не відповів ні слова. Одно хиба йому подобало ся з материної бесіди, що не буде потребувати видіти Олюньки, бо її повезуть до канцелярії громадської. Дмитро одягнув ся...

Відчинились двері і ввійшов префект.

— А но, зладьте стіл в хаті, щоби було де трупа положити, заки приїде комісія...

В Дмитра наче громом ударило. Він бояв ся глянути на Олюньку, але не менше і настрашив ся комісії. Він не зазув уже чобота, що держав в руках; таки в однім чоботі приступив до префекта і став эго крізь плач просити, щоби Олюньку поклали бодай в шопі.

— Та де-ж утоплена в хаті класти? Бійте ся Бога, панэ префекцэ! змилуйте ся... Я би до хати не міг ніколи більше ввійти та страви до губи взяти.

Дмитро а за ним і Костиха зложили перед префектом руки як до молитви.

— Та най уже буде і в шопі! — пристав вкінци префект.

Поки-що Дмитро затягнув другій чобіт і метнув ся з хати, щоб не бачити, як Олюньку будуть знимати з воза.

Заїхала фіра на подвірэ. В шопі поставили дві порожні бочки, поклали на них дві дошки, що ними возять гній, і занесли туди Олюньку. Поклали горілиць і зложили руки на грудях.

Сумно і страшно було подивити ся на тую так марно зівялу цвітку. Олюнька, що кілька тижнів лежала в воді під льодом, не дуже змінила ся і можна було її пізнати з лица зараз, хоч одно око було вибите а уха понадгризані. З цілої колишньої краси її осталась її довга чорна коса, що тепер лежа

ла коло неї на дощці і звисала в низ.

Люде, що посходили ся, клякали в шопі і тихо молили ся. Зайшов і Шевко з жінкою. Они зараз рано довідались, що стало ся. Шевко насупив брови і не говорив нічого. Шевкова утирала хусткою сльози.

Префект казав накрити трупа простиралом і замкнути шопу, заки приїде комісія.

Вістка про знайденэ Олюньки рознеслась блискавкою по селі. Кожде було цікаве щось докладнійше довідатись, то люде не давали спокою ні Цибульському ні Базьови. Они оба з початку оповідали по кілька разів, аж в горлі їм засохло, але відтак було їм того за багато і позамикали ся в хатах.

Було вже з полудня, як приїхала в село судова комісія. Приїхав судия слідчий з писарем та двома лікарями. Префект повів їх на Дмитрове обійстэ.

Отворили шопу і зняли з Олюньки простирало.

— Хто-ж эї найблизшій, щоби сюди прийшов і пізнав эї? — спитав судия.

— Та Дмитро Костів, — каже префект.

Дмитро сидів за той час в хаті. Заткав очі долонями і ні до кого слова не хотів промовити. Костиха вговорювала эго, аж плакала, але нічо не помагало. Дмитро сидів як заклятый.

Тепер увійшов до хати префект, а за ним кількох шляхтичів.

— Дмитре! пан судия кличе.. ходіть сюди!

Дмитро, як почув тії слова, затряс ся цілим тілом, підвів у гору голову, але не відповідав нічого, ні з місця не рушав ся.

Префект хопив эго з шляхтою за плечі і вивели на силу з хати під шопу. Підвели эго до Олюньки. Дмитро опирав ся, як міг, а тепер затулив собі очі і не хотів глянути на трупа.

— Е! во! то мусить бути! — сказав сердито префект і відірвав Дмитрови долоні від очей. — Подиви ся. чи она?

Дмитро поглянув на Олюньку, скочив в-зад, наче-б эму хто розпаленим зелізом до очей тикнув, і закричав несамовито:

— Она, она! Олюнька! гвавту! пустіть мене!

По тих словах Дмитро видер ся з рук шляхти, побіг як

божевільний до хати і присів на запічку в самім куті. Тепер вже не затикав очей. Він дивився в якусь страшну темну даль. Цілий був блідий як труп, уста на пів отворені, з вишкіреними зубами, дрожав судорожно та цілий трясся.

По утечі Дмитра судія слідчий поглянув значучо на лікарів, але не сказав нічого.

Казали здоймати з Олюньки одягу. Один лікар виймив ніж і почалась робота. Другий лікар наглядав пильно за роботою свого товариша. Судія за той час проходжувався з кута в кут і курив папіроску одну за другою.

На обійстю глотився нарід з усіх сторін. Одні заглядали другим через голови, ставали на пальцях, вилазили на плоти. де хто міг. Бо ж то не мада річ — бачити, як чоловіка ріжуть...

А поки-що на обійстю збили теслі домовину, цілком просту, з негладжених дощок, старих, які попалися під руку...

Лікарі покінчили свою роботу і поскладали порізане тіло в домовину та пішли до хати писати протокол. Один лікар каже:

— Гарна була дівчина, нічо казати! Шкода, що так молодо зійшла зі світа...

— Та де то, прошу пана, дівчина? — відозвався префект — та вона вже більше трьох місяців була замужна..

— Замужна? То не може бути!

— А! як же не може бути, коли так єсть? — каже префект з повагою, — отсе єї чоловік.

Префект показав на Дмитра, що сидів непорушно на запічку в куті.

Лікар глянув на Дмитра.

— То сей панич такій мудрий? Тепер я й не чудуюся, що она від такого мужа утопила ся..

На тілі Олюньки не знайшли сліду якого-небудь насильства, отже лікарі орekli, що тут було самоубійство.

Судія став далі питати Дмитра, але той не відповідав ні словом. Виглядав так, ніби нічого не розуміє.

Лікар приступив до Дмитра і взяв єго за руку. Дмитро трутив єго від себе. Лікар придивився єму близше і сказав до судії:

— Ледви, чи він вас розуміє, пане судійо...

Судія став питати Костиху і она розповіла все так, як Дмитро був її навчив.

Випитали ще Базя і Цибульського, списали все до протоколу, і комісія поїхала до міста.

Коли се діяло ся, забили віко домовини і поклали її на віз. Антосьо поганяв кіньми і повіз братову на цвинтар. Священника не треба, бо се самоубійниця, отже християнського похорону не може бути; навіть хреста не було. Шевко хотів бодай свяченою водою покропити, але води в Костихи не було. Повезли так. А мимо того за домовиною Олюньки йшло ціле Закутє. Всі її любили і сердечно жалували, жінки плакали.

Сумно виглядав Олюньчин похорон. По такій великій громаді людей, що йшли за домовиною, можна було думати, що то умерла якась знатна особа. А то бідна сирота, утопленниця, нага, покраяна лікарским ножом, зложена в простій скрини з старих дощок заледви кілками позбиваних, на простім возі без полукішка, на яким звичайно гній возять... Нема ні хрестов ні хреста... не чути християнського співу...

Бідна Олюнька! Ціле житє перейшло їй по тернині, ні одної рожі, ні одної веселої години... Та й смерть не ліпша межі кригами розбурханого Дністра... а похорон страшний! навіть жебрака так не ховають...

Привезли Олюньку на цвинтар пишнівській і закопали під самим плотом у кутику. Она певно була би собі бажала лежати коло дідуся... Годі! самоубійників ховають в кутику під плотом.

Бідна Олюнька! Она за житя так дуже любила сей цвинтар. Любила тут пересиджувати цілими годинами, думати, летіти мислями аж під самі хмари, і ще дальше — в незнану країну, де її дідусь... Любила слухати, як тут літом пташки щебетуть...

Тепер сповнились її бажання... хоч раз сповнили ся! Тепер її душа з дідусем і розповідає ему, яке тяжке горе мусіла перебути, заки до него дістала ся. Від тепер над її бідною могилкою від ранної весни що днини пташки щебетати будуть... все, все.

Щаслива тепер Олюнька!

XIX.

По похороні Олюньки на обійстю Дмитра стало пусто. Ніхто туди й заглянути не хотів. Шевки пійшли з похоронів просто до дому.

Ті люде, що були в хаті, як комісія списувала протокол, і чули, що говорив лікар, рознесли то по селу.

Публична гадка обернула ся проти Дмитра. Эго і так не дуже то в селі любили; тепер забули зовсім на эго добрі прикмети, що їх мав, і ніхто не сказав про Дмитра доброго слова.

Дмитро просидів на запічку цілу ніч. Костиха з дочкою хотіли эго положити до постелі, але дарма. Він не обзивав ся ні до кого і відтручував кожного, хто эго лиш доторкнув ся.

Рано післала Костиха дочку по Шевка. Дмитро і Шевка не пізнав. Эго очи палали як огонь, хоч були без мисли, без життя. Щоки почервоніли як бурак. Шевко взяв Дмитра за голову рукою — голова аж горіла.

— Тут щось зле, сестро! він цілий горячий як розпалене залізо... Треба післати за доктором...

Післали таки Шевковими кіньми за лікарем.

Лікар приїхав, оглянув Дмитра і похитав головою. При тім треба було Дмитра на-силу держати, бо всіх відтручував від себе.

— А що? — питає Шевко лікаря.

— Ще не знаю.. либонь чи не тиф... Прошу сюди не заходити, бо небезпечно. Але і для него небезпечно, — каже лікар показуючи на Дмитра. — Він ледви вийде з того. Горячка така що найсильнійший чоловік не витримає...

Костиха не могла всидіти в хаті. Їй аж мурашки лазили по-за спину, щоби не заразила ся від Дмитра і не умерла.

— Ой Антосю! я така змучена, що ледви на ногах стою, і голова болить... Я би так трохи спочила...

— Та лізьте, тітко, на піч і спіть! — каже Антосьо.

— Дитино моя! я би тут не могла заснути... Я пійду до твоєї мами...

— Та йдїть! }

Костиха вийшла, а коло хорого Дмитра лишив ся сам Антось.

Дмитро аж до вечера лежав спокійно і дивився заєдно в одно місце.

Над вечером став хорий непокоїти ся. Він розкидав руками, копав ногами і воркотів щось. Эго палила страшна горячка. Нарешті Дмитро сів на постели. Эго очи палали як два жаріючі вуглі.

— Ага! вже знаю... Мушу пійти і пійду... Даймо на то... ха ха ха!

Він пекольно зареготав ся. В эго сміху сичало щось і свистіло.

Антось аж примерз до лави, так настрашив ся.

Дмитро плів дальше:

— Може би сокирою?... Ні, буде кров... сокира нездала... і мотуз нездалий... всьо нездале... Треба щось иншого вигадати... Олюнька! йди мені зараз коні поїти!... зараз!... чуєш?... Місячок сьвітить і ясно...

— Дмитре! Дмитрусю! що ти, брате, говориш? — відізвав ся Антось, наблизившись до постелі.

— Хто то говорить? — спитав Дмитро, хопив Антося за руку і вдивляв ся в него, не пізнаючи.

— Та то я, Антось, твій брат... не пізнаєш мене?

— Пізнаю... Знаєш? буде моє весіллє... я тепер богач буду.. По Олюньці, даймо на то, четвертина, по Шевку всьо... розумієш? Богач на ціле село... А які коні. корови!... я пан.. розумієш? В дворі таких коней ні коров нема... і Олюньки нема.. Она мусить щезнути, мусить зараз... таки зараз... Лід пустив, вода велика... місячок сьвітить... а вітер! чортячий вітер!... то дуже добре... Сокира нездала... мотуз також нездалий... Олюнька! гайда з кіньми!... коновки возьми!... Певно, тепер найліпше... я зараз пійду... зараз пійду.

Дмитро схопив ся з постелі і хотів іти до дверей.

Антось схопив эго з заду.

— Дмитрусю! брате мій! не йди, прошу тебе!

— Чому не йти? А я пійду! Тепер пора йти... вітер такій сильний, шумить аж страшно... свого слова не почувеш... вода велика... криги несе... тепер...

Дмитро дер ся отворити двері.

Антось притримував эго з цілої сили.

— Не йди, Дмитрусю! там зимно...

— Саме добре... Тепер або ніколи...

— Завтра пійдеш, за дня...

— Дурний! за дня не можна... люде би мене виділи.. Тепер!

— закрикав Дмитро, люто видираючись Антосеви.

Антось був сильний і таки поконав Дмитра. Затягнув до постелі і звалив эго там.

Дмитро сів знов на постели і дивив ся цікаво в вікно...

— О! видиш?

— Що?

— Олюнька! о! як з-під криги руки витягає до мене... Ага! не поратую, ні! пропадай! Ти мені сьвіт завязала... ха-ха-ха!... Ой, гвалту! ратуйте! она лізе до мене, не дайте мене! — і Дмитро став засувати ся на постіль в сам кут і задягати на себе покривало.

— Та бо успокій ся, Дмитре! — каже Антось, беручи эго за руку. — Тут нікого нема...

— Нема?... А Олюнька де?

— Та эї вчера поховали!

— А она чого сюда прийшла? Ага! поховали, порізали та й поховали... закопали, а она прийшла... о! прийшла! сидить на лаві. без ока, без вх яка страшна.. Вижени эї з хати! возьми сокиру, забий эї, буду мати сьвіт вільний.. О! лізе до мене, бере мене, бере... гвалту! ратуйте!

Дмитро чепив ся з цілої сили Антося за шию, трохи эго не удусив.

Антось не знав, що з собою робити. Эму здавало ся, що такої ночі не витримає, а тут нікого прикликати в ночі на поміч та й ніяк хорого відступити. Він на-силу віддер руки Дмитра від своєї шиї і повалив эго знов на постіль.

— Лежи спокійно, бо зараз закличу Олюньку, щоб тебе взяла! — погрозив Антось, хоч эму самому від того морозом повіяло за спиною.

Дмитро, як та мала дитина, котру вовком полохають, стишив ся на постели і лежав спокійно.

— Чи то правда, що на тамтім сьвітї э суд? — питає.

— Та певно, що эсть.. Лежи тихо, бо Олюнька прийде!

Антось спробувавши раз того способу, уживав эго даль

ше, щоби хорого успокоїти.

— Я жадного суду не бою ся... я маю маэток... і ще більше буду мати. Прошу! даймо на то... э своэ, до того четверти на по Олюньці і по Шевку всьо... пан!...

Антось зміркував, що Дмитро найспокійнійше говорить про маэток.

— Певно, що ти богатий, Дмитре, дуже богатий, ти пан! Своэ э, по Олюньці четвертина і Шевкове всьо...

— На Шевковім она маэ доживітэ.

— Маэ...

— Олюнька не маэ доживітэ... Я собі пораджу з бабою.. а від чого-ж моя голова? Полонка э... Нема полонки, тепер добре... лід поплив з водою, вода велика, а вітер такий сильний тепер добре... я зараз іду... тепер іду...

Дмитро схопив ся і хотів злазити з постелі.

— Лежиш ти тихо?... бо Олюнька прийде!

— Не бою ся эї, ні! тої жаби зеленої! — кричав скажено Дмитро — останна їй година!

Він зірвав ся з ліжка, але Антось опять поконав эго і довго борикав ся з ним.

Так було аж до півночі. Дмитро заедно плів, кричав і схапував ся з постелі. Відтак знеміг ся дуже і лежав спокійно. Тіло, эго було таке розжарене, що Антось не міг на нім своєї руки вдержати.

Над раном Дмитро застогнав тяжко, протяжно, напружив ся так, що аж ліжка затріщало, і —перестав жити.

Костиха справила синові славний, богацкий похорон. По дорозі читали кілька эвангелій, була відправа в церкві, але людей було на похороні дуже мало. Були Шевки, кілька шляхтичів-сусідів і тії, що хотіли добре наїсти ся та напити ся на поминках.

Що-до того, то Олюньчин похорон був богато красчій.

Дмитра не злюбили всі і не конче хотіли за ним на цвинтар чалапати по болоті.

XX.

Другої днини по похороні Дмитра прийшов від сторони Вибулова жандарм в Закутэ. Видно було, що эму чогось

спішно, бо перескакував калужі болота, а сам був оболочений по саму шию. Се був чоловік знакомий в Закутю між шляхтою бо сам був шляхтичем з третього села.

Жандарм зайшов прямо до префекта, де того дня зібралась була рада громадська.

— Добрий день панове! Фе! як погано на дворі! така змадорога, а я эще від вчера в службі...

— Та звичайно, в тій порі не може бути сухо, — каже префект. — Та було собі заказати форшпан в селі!

— О то би споміг ся! Заки би тії конята з болота витягли, я би десять раз скорше пішки зайшов...

— Та сідайте, прошу!

Жандарм присів на лавці, здіймив з себе капелюх, обтер хусткою з чола піт, а карабін поставив у кутику. Він уважав себе тут між своїми людьми.

— Ви, панове, за той час кінчіть радити, бо я з паном префектом маю нині одну важну роботу в Закутю.

— О! а то що таке? — спитало нараз кілька голосів.

— А за тую Олюньку Лукашеву! Знаєте, що з нею стало ся?

— Та як не знати? Утопила ся, відтак эї знайшли та й поховали...

— Ба! А знаєте, хто эї втопив?

— Та як знати? — каже префект. — Комісія сказала, що сама втопила ся...

— Слухайте панове! Коли то та Олюнька пропала? чи перед Йорданом, чи по Йордані?

— Акурат три дні по водосьвятю... Так, так! — каже префект — сего року не можна було на ріці води святити, як звичайно, бо вже лід пускав. Йордан був в понеділок, а то стало ся в четвер.

— А як тогді було на дворі?

— Заверуха така, що страх! Вітер аж стріхи здирав та просто від полудня до ріки.

— А було місячно?

— От, як з-поміж хмар, — обізвав ся оден з радних. — Часом, як хмару вітер рушив, то заясніло трохи, а потому знов було млаво; але темно не було, — каже той радний. — Я того

вечера вертав з торгу з міста, то добре памятаю. Трохи не загнув, заки до дому дібрав ся..

Жандарм дивив ся дальше в свій записник.

— А скажіть мені, панове, як називає ся эї чоловік на імя?

— Таж Дмитро!

— Ну, тепер мені ясно. Дмитро утопив жінку, — каже жандарм. — Ходіть, панове, я эго зараз мушу взяти.. Панэ префекцэ! закажіть мені форшпан!

Шляхта не могла отямити ся з зачудованя. бо нікому таке й на гадку не прийшло. Шляхта дивилась оден на другого з перераженя і ніхто не міг слова промовити. Щоби такий порядний і працьовитий шляхтич, як Дмитро, поважив ся на таке злочинство... то хиба не може бути!

— Ну ходіть, панэ префекцэ! — каже жандарм. Він заложив на голову капелюх, поправив ремінні перехрестники і взяв з кута карабін. — Мені дуже пильно! Пташка я либонь тепер застану в гніздочку та й зараз эму пацьорочки на рученята, щоб не полетів.. А то мені штука вдала ся! буде "бельобунг." бігме! — говорив розрадуваний жандарм — ходім!

Префект отямив ся перший.

— Ви эго, панэ Садловський, не возьмете.

— Смійте ся з того! Я не таких великанів та силачів брав! що ви говорите! Або мені першина? Я маю свій спосіб! — горячив ся жандарм.

— А эго таки не возьмите!

— Чому?

— Бо ми эго перед двома днями поховали.

— Бійте ся Бога! то не може бути!

Жандармови на тую вість трохи карабін не випав з рук.

— А о! най скажуть панове шляхта..

Жандарм подивив ся не довірливо на присутних а они лише головами похитали на знак, що префект говорить правду.

— Шкода моєї роботи! — каже жандарм сїдаючи на лавку. — Тепер по правді нема чого спішити ся: можна спіchnути.

Він здіймив знов капелюх, поклав на стіл і розіпняв плащ.

— А то мені — каже — збитка зробив! най эму там! Тако

то мені ще не трафило ся, щоби винувалець утік мені з-перед носа на тамтой сьвіт...

Тимчасом префектова поставила на столі горівку, хліб, ковбасу, і стала припрошувати гостя. Садловский був голодний і уплітав з цілої сили.

— Та скажіть, будьте ласкаві, з-відки ви о тім дізнали ся, що то Дмитро жінку втопив?

— А чому-ж би ні? Тепер, коли винувалець умер і процесу тут з ним не буде, можу вам всьо розказати.

Жандарм напив ся ще горівки і став оповідати:

Як ми — каже — дістали відомість о тім, що в Закутю пропала жінка, то натурально стали ми за тим слідити. Та як тут що знайти? Аж нині я був в Вибулові на патрули. Каже мені війт, що оден хорий чоловік хоче мені щось сказати.

— На що він хорий? — питаю?

— На пропасницю... вже щось шість неділь лежить.

— Чого я там пійду? — кажу — що я з хорими маю робити?

— Але — каже війт — щось дуже важного має вам сказати...

Ну, я йду. Приходжу. Чоловік лежить на постели такій мізерний, що йно тїнь чоловіка, шкіра та кости.

— А що мені маєш, чоловіче, сказати?

— Ой паноньку! Бог вас надніс... Я сконати не можу, сам Бог не хоче, щоби я таку важну тайну забирав з собою до гробу...

Я зацікавив ся.

— Що таке? кажіть!

— Ой паноньку! я видів власними очима, як якійсь чоловік в Пишнівцях жінку утопив в Дністрі...

Ага! — гадаю. — я саме шукаю за тим...

— Говоріть, чоловіче, дальше!

— Я то видів та мені волося ще нині дубом стає, коли згадаю, як то страшно...

— Ну, говоріть — кажу — як то було; лиш не брешіть...

— Ой паноньку! Я над гробом, Бог мене буде судити, як би я що збрехав хоч одно слово...

Хорий поправив ся на постели і говорив дальше.

— То було як-раз у четвер по Йордані. Я вертав з міста з торгу по-за ріку. Якось забавив ся в місті і мої сусіди поїхали всі. До Карлович то я присів ся з якимсь чоловіком, а з-відти треба було йти пішки. Хоч завируха була страшна, бо вітер та кій віяв, що з ніг валив, і дощем кидав, але було місячно і видно було дорогу. Я присів ся проти пишнівського Закутя за рікою під корчем, щоби трохи спочити. Вітер віяв до мене просто з села. Я чув кожний шелест в Закутю, кожде слово, що хто говорив. Від Закутя надігнала якась жінка пару коней, вела їх за поводи і несла на коромеслах коновки. Я її добре видів, бо саме місяць вийшов з по-за хмари і осьвітив її цілу. Була одягнена по шляхотски. Як уже була недалеко ріки, надбіг за нею якийсь шляхтич — хлоп великий і ще не старий. Жінка обернулася до него з острахом:

— Як ти мене, Дмитре, настрашив! — каже она, — так ти скоро надлетів...

— Чого-ж мене страхаєш ся? або я вовк, чи що? — каже чоловік. — Поможу тобі води начерпати...

Так ішли мовчки аж над беріг. Тут станули. Чоловік каже:

— Ну, веди коні! чого стала?

— Та тут нема приступу, — каже жінка, — поведу там дальше.

— Тут веди! тут! — закричав чоловік, та так скажено, що я собі гадав, що він здурів.

В тім місци був беріг стрімкий і не можна було ніяк коней провести; кінь би сам тут не поліз. Чоловік той хопив жінку в півперек з заду:

— Тепер тобі остатна година вибила, ти, почваро! сьвіти мені завязала...

Я онімів з переляку. Жінка стала боронити ся, але де там? Хлописко, сильний як медвідь, держав її проти себе як в кліщах. Жінка стала просити ся:

— Ой Дмитрусю! не губи мене, не губи! Буду тебе слухати, як пес свого пана, лиш не губи мене без сьвятої сповіди!.. Та що-ж я тобі завинила?... Дмитре! змилосоуди ся наді мною! Боже мій, Боже! ой ратуйте, хто в Бога вірить...

— Я тебе поратую! — засичав той чоловік — пропадай!

— Бог би тебе скарав! Дмитре, ой Дмитре! — крикнув я з другого берега. — Що робиш, чоловіче? не губи душі!

Але мої слова заніс мені вітер прямо до мого власного рота. Сей безбожник підніс жінку над берегом у гору і бебегнув нею у воду. Она, падаючи, закричала "Дмитре!" і хотіла ратуватись, але пливуча крига ударила її в голову і вода звкрила. Чоловік той покидав за нею коновки в воду, крім того, сів на коня і погальопував до села. Я вже й не хотів за ним кричати, бо вітер не давав. Мене такий огорнув страх, волося зіжилося на голові, мороз пійшов по-за спину. А тут чисте поле укрите ледом. Я став утікати що-сили, аж пошпотався на якійсь корч і упав. Мені в голові шуміло. Я заєдно чув крик тої нещасливої жінки "Дмитре!" — чув шум тої води, що під її тягаром розступила ся. Потому я стратив цілком пам'ять і не знаю, що діялось зі мною. Казали мені відтак, що оден сусід наш вертав з міста, знайшов мене на поли, взяв на фіру і привіз до дому. Я лежав без пам'яті так, не знаю, як довго. Тепер уже від двох неділь тямлю всьо добре та йно просив Бога, щоби чим скорше якому шандарови ту пригледу розказати, бо вмирати аж лячно було з такою тайною... А тепер най вже діє ся воля Божа!

Я, розуміє ся — каже жандарм — всьо собі списав та й біжу сюди, аж язик вивалив, а той лайдак уже небіщик!

Шляхта слухала цілого оповідання з великою увагою.

— І хто би то був сего сподівав ся? — відзиваєсь оден шляхтич. — Такий працьовитий, статочний хлопець... і здавало ся, що добре жили з собою, а тут о! Гей! гей! якій нині сьвіт!

— Та то нераз так буває, — каже Шевко, що був на радї і слухав того оповідання. — Нераз чоловік видає ся такий богобоязливий, що хоч межі образи эго постав, а нарешті покаже ся, що він давно заслужив собі на шибеницю... Але тут що иншого. Я того хлопця оглядав на всі боки і так помилив ся! Я все казав, що в нім добра шляхотська кров пливе, а то була ловча кров... і того мені найбільше жаль...

І Шевко встав, попрощав ся та й пійшов оповісти жінці і признати ся, як він непростимо помилив ся.

Про Українських Козаків Татар та Турків — — — — —	0.25
Герой Капіталу — — — — —	0.30
Фільозофія Штуки — — — — —	0.50
Куди Йдеш Господи — — — — —	0.50
Коли зійшло сонце — — — — —	0.30
На стрічу сонцю золотому — — — — —	0.50
Князь і Жебрак — — — — —	0.50
Народні Казки — — — — —	0.90
Великий Сонник — — — — —	0.40
Наука про народне господарство — — — — —	0.50
Дявольська справа — — — — —	0.25
Не любо не слухай — — — — —	0.20
Сповідь бувшого Цара — — — — —	0.25
Казка про Івана Царевича та сірого вовка — — — — —	0.20
Казки Братів Грімів — — — — —	0.25
Абу Казимові Капці — — — — —	0.30
Козацька Пімста — — — — —	0.30
Борба сьвітів — — — — —	0.40
Рай і Поступ — — — — —	0.40
Як закладати Читальні — — — — —	0.10
Український Сьпіваник — — — — —	0.40
Огнем і Мечем — — — — —	0.65
Огнем і Мечем — — — том 2-гий — — — — —	0.50
Хрунь і чорт — — — — —	0.15
Початки Релігії — — — — —	0.25

КАТАЛЬОГ ВИСИЛАЭМО ДАРОМ.

Адреса: —

UKRAINSKA KNYHARNIA

350 KINISTINO AVE.

EDMONTON, ALBERTA.

Найбільша Українська Книгарня Західної Канади в Едмонтоні!

ВЕЛИКИЙ СКЛАД ГРАМОФОНІВ І УКРАЇНСЬКИХ
РЕКОРДІВ ПРОДАЄМО ПО НАЙМЕНЬШІЙ ЦІНІ.
ТУТ ПОДАЄМО НАЧЕРК ЛИШЕ ДЕЯКИХ КНИЖОК.

З ЛАСКИ РОДИНИ 3. ТОМИ — — — — —	\$ 1.50.
З ЛАСКИ РОДИНИ ЦІЛА В ОПРАВІ — — — — —	1.75.
ДОМАШНИЙ ЛІКАР — — — — —	0.75.
ВЕТЕРИНАР — — — — —	0.60.
НАУКА ПРО УПРАВУ ЗЕМЛІ. — Богато ілюстр.	1.00.
УКРАЇНСЬКИЙ КУХАР. — Як варити і печи. —	1.00.
МАРУСЯ І ИНЬШІ ОПОВІДАННЯ — — — — —	0.40.
ДЕ ЛЮБОВ ТАМ І БОГ — — — — —	0.15.
СТРАШНІ ТАЙНИ МОНАСТИРСЬКИХ МУРІВ — — — — —	0.75.
ЗАПОРОЖЕЦЬ ЗА ДУНАЄМ — — — — —	0.25.
СМЕРТЬ ЗА ПРАВДУ — — — — —	0.10.
СТРАШНИЙ МОНАХ РАСПУТІН і упадок рос. ца- рату. Ілюстрована — — — — —	0.35.
НЕЧИТАЛЬНИК — — — — —	0.40.
ОЛЮНЬКА, в II. томах, том — — — — —	0.40.

І всякі иньші книжки як історії, повісти, новелі,
оповідання, казки, байки, сьміхованки, пісні, поезії,
колядники, біблії, молитвенники в красних образах,
тлумачі, календарі, образи і т. д.

Замовленя залагоджуємо скоро.

ПИШІТЬ ПО КАТАЛЬОГ.

Ukrainska Knyharnia

350 KINISTINO AVE. EDMONTON, ALTA.